

E-ISSN 2645-9132

Diyaret Gazetesi'nde İman Esaslarının Ele Alınışı Hakkında Bir İnceleme

Büşra ZOBA | <https://orcid.org/0000-0002-3131-4980> | zobabusra94@gmail.com

Milli Eğitim Bakanlığı, Hacı Bayram Veli Spor Lisesi, Ankara, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/00jga9g46>

Cenkşu ÜÇER | <https://orcid.org/0000-0001-9874-2990> | cenksu.ucer@aybu.edu.tr

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,

İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı Ankara, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/05ryem72>

Öz

Bu çalışma, Diyanet Gazetesi'nde İslam dininin iman esaslarının ele alınışını konu edinmektedir. 1968-1990 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın süreli dini yayını olarak yayımlanan Diyanet Gazetesi'nin muhtevasında yer alan konulardan biri de İslam dininin inanç/iman esaslarıdır. Kanun'un Başkanlığa yüklediği "toplumu İslam dininin inanç esasları ve din konusunda aydınlatmak" görevi çalışmamızın şekillenmesinde etkili olmuştur. Başkanlığın Diyanet Gazetesi'nde "İslam dininin inanç esasları" hakkında yapmış olduğu bilgilendirmenin incelenmesi önemli görülmektedir. Bu çalışma, Başkanlığın Diyanet Gazetesi'nde iman esasları hakkında yaptığı bilgilendirmeyi incelemeyi, bu konudaki bakış açısını ve katkısını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Nitel araştırma hüviyetindeki bu çalışmada söz konusu amaca bağlı olarak Başkanlığın yapmış olduğu bilgilendirmede klasik Kalam ilminin muhtevasında yer alan bilgiler uluhiyyet, nübüvvet ve sem'iyat şeklinde üç başlık altında ele alınmıştır. Bundan ötürü araştırmada Allah'a, meleklerle, peygamberlere, kitaplara, ahiret gününe, kader ve kazaya iman olmak üzere 6 esastan müteşekkil iman esasları konusunun ele alınış biçimini ve Başkanlığın bu konulara bakış açısını ortaya koymak hedeflenmektedir. Çalışmanın temel hipotezi, Diyanet Gazetesi'nin İslam dininin inanç/iman

esaslarına dair dinî konulara ağırlıklı olarak yer verdiği ve bu konuda yoğun bilgilendirme yaptığı şeklindedir. Çalışmanın deseni bağlamında öncelikle Diyanet Gazetesi'nin kısa bir tarihçesi ve muhtevası hakkında genel bir çerçeve çizilmekte, daha sonrasında uluhiyyet bağlamında Allah'a ve kadere iman, nübüvvet konusu bağlamında peygamberlere ve kitaplara iman, son olarak da sem'iyat konusu bağlamında ahiret gününe ve meleklerle iman olmak üzere 6 iman esası hakkında bilgilendirme yapılmakta ve çalışma bir değerlendirmeyle tamamlanmaktadır. Araştırmının bağımlı değişkenleri olarak belirlenen iman esasları ile ilgili olan yazılar, Diyanet Gazetesi'nin (araştırmının evreni) amaçlı örnekleme ile taranması suretiyle örneklem tespit edilmiştir. Diyanet Gazetesi'nde inanca dair konuları ele alan toplam dört yüz iki (402) yazıdan iki yüz kırk dokuz (249) yazı/makalenin iman esasları ile alakalı olduğu, iman esaslarıyla ilgili yazıların inanca dair olanların yüzde altmış ikisine (%62) tekabül ettiği görülmektedir. Bu makalelerin yüz yedi (107) tanesini uluhiyyet konusu, doksan dokuz (99) tanesini nübüvvet, kırk üç (43) tanesini ise sem'iyat konusu oluşturmaktadır. Diyanet Gazetesi'nde 1970-80'li yıllarda iman esaslarıyla ilgili hususların daha fazla yer aldığı görülmektedir. Bu sonuç, Diyanet Gazetesi'nde inanç konularının muhtevasında ağırlıklı bölümün iman esasları konusu olduğunu göstermektedir. Söz konusu dönem itibariyle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin zorunlu olmaması hasebiyle Diyanet Gazetesi'nin; toplumun İslam'ın iman esasları hakkında bilgilendirilmesi hususunda Başkanlığın önemli bir aracı olduğunu ve mühim bir ihtiyacı karşıladığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler

İslam Mezhepleri Tarihi, Diyanet Gazetesi, İman Esasları, Uluhiyyet, Nübüvvet, Sem'iyat.

Atıf Bilgisi

Zoba, Büşra - Üçer, Cenksu. "Diyanet Gazetesi'nde İman Esaslarının Ele Alınışı Hakkında Bir İnceleme". *ULUM Dinî Tetkikler Dergisi* 7/2 (Aralık 2024), 87-137.

<https://doi.org/10.54659/ulum.1537415>

Geliş Tarihi	22.08.2024
Kabul Tarihi	09.12.2024
Yayın Tarihi	31.12.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlme
Etik Beyan	Bu çalışma, 2023 yılında Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. Cenksu Üçer'in danışmanlığında Büşra Zoba tarafından tamamlanan "Diyanet Gazetesi'nin İnanç Konuları Açısından İncelenmesi" adlı yüksek lisans tezinden yararlanarak hazırlanmıştır.

	<p>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</p>
Yazar Katkıları	<p>Büşra Zoba (%55) Cenk Üçer (%45)</p>
Etik Bildirim	<p>ulumdergisi@gmail.com</p>
Çıkar Çatışması	<p>Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.</p>
Finansman	<p>Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.</p>
Telif Hakkı & Lisans	<p>Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.</p>

A Review of the Discussion of the Principles of Faith in Diyanet Newspaper

Büşra ZOBA | <https://orcid.org/0000-0002-3131-4980> | zobabusra94@gmail.com

Ministry of National Education, Hacı Bayram Veli Sports High School, Ankara,
Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/00jga9g46>

Cenkşu ÜÇER | <https://orcid.org/0000-0001-9874-2990> | cenksu.ucer@aybu.edu.tr

Ankara Yildirim Beyazıt University, Faculty of Divinity,
Department of History of Islamic Sects, Ankara, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/05ryemn72>

Abstract

This study examines the discussion of the principles of faith in Islam as addressed in the Diyanet Newspaper. One of the topics featured in the Diyanet Newspaper, a periodical religious publication of the Presidency of Religious Affairs published between 1968 and 1990, is the belief system and principles of the Islamic faith. The duty of “enlightening society about the principles of faith and the religion of Islam,” as mandated by law for the Presidency, has influenced the direction of this study. Examining the information provided by the Presidency in the Diyanet Newspaper regarding the “principles of belief in Islam” is considered significant. This study aims to analyze the information provided by the Presidency in the Diyanet Newspaper regarding the principles of faith and to evaluate its perspective and contributions on the subject. This study, conducted as qualitative research, examines the information provided by the Presidency concerning the classical science of Kalām, organized under three main headings: divinity, prophethood, and *sam‘iyyāt*, based on the study’s objectives. The research aims to

explore the approach to the principles of faith, which consist of six fundamental beliefs: belief in God, angels, prophets, revealed books, the hereafter, and divine decree (*al-qaḍā'*) and predestination (*al-qadar*), as well as the Presidency's perspective on these matters. The main hypothesis of the study is that the Diyanet Newspaper primarily addresses religious issues related to the principles of faith in Islam and provides extensive information on this subject. In the design of the study, a general framework is first established regarding the brief history and content of the *Diyanet Newspaper*. Subsequently, belief in God and destiny is examined in the context of divinity, belief in prophets and revealed books in the context of prophethood, and belief in the hereafter and angels in the context of *sam'iyāt*. The six principles of faith (*īmān*) are discussed, and the study concludes with an evaluation. The articles related to the principles of belief, identified as the dependent variables of the research, were selected through purposeful sampling by analyzing the Diyanet Newspaper (The scope of the research). It was observed that out of a total of 402 articles in the Diyanet Newspaper addressing issues of faith, 249 articles focus specifically on the principles of belief. These articles constitute 62% of all articles related to faith. Among them, 107 articles discuss the subject of divinity, 99 address prophethood, and 43 focus on *sam'iyāt*. It is observed that issues related to the principles of faith were covered more extensively in the *Diyanet Newspaper* during the 1970s and 1980s. This finding suggests that the majority of the content on faith-related issues in the *Diyanet Newspaper* focused on the principles of belief. Since Religious Culture and Moral Knowledge lessons were not compulsory during this period, the *Diyanet Newspaper* appears to have served as a significant tool for the Presidency in educating society about the principles of belief in Islam and addressing a critical need.

Keywords

History of Islamic Sects, Diyanet Gazetesi (Newspaper), Principles of Faith, Divinity/Uluhiyya, Prophethood/Nubuwwa, Sam'iyya.

Citation

Zoba, Büşra - Üçer, Cenksu. "A Review of the Discussion of the Principles of Faith in Diyanet Newspaper". *ULUM Journal of Religious Inquiries* 7/2 (December 2024), 87-137.

<https://doi.org/10.54659/ulum.1537415>

Date of Submission	22.08.2024
Date of Acceptance	09.12.2024
Date of Publication	31.12.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	This study is based on the master's thesis entitled "An Analysis of Religious Newspaper in terms of Faith Issues", completed in 2023 at Ankara Yıldırım

	<p>Beyazıt University, Institute of Social Sciences by Büşra Zoba under the supervision of Prof. Dr. Cenksu Üçer.</p> <p>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</p>
Author Contribution	<p>Büşra Zoba (%55) Cenksu Üçer (%45)</p>
Conflicts of Interest	<p>The author(s) has no conflict of interest to declare.</p>
Complaints	<p>ulumdergisi@gmail.com</p>
Grant Support	<p>The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.</p>
Copyright & License	<p>Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.</p>

Giriş

Bu çalışmada Diyanet Gazetesi'nde İslam dininin iman esaslarının ele alınışını incelenmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı süreli yayın hizmetini "Reislik Mecmuası"¹ denemesiyle başlatarak "Diyanet İşleri Reislik Mecmuası Ramazan Nüshası" ile devam ettirse de sistematik süreli yayın faaliyetlerinin temeli 1962 yılında Diyanet Dergi'nin yayımlanması ile atılmıştır.² 1991 yılına kadar bu isimle devam eden dergi 1991 yılı Ocak ayından itibaren "Diyanet İlmî Dergi" olarak yayın hayatına devam etmektedir.³ 1968 yılında ise Diyanet Dergi'nin yanı sıra süreli yayına duyulan ihtiyaç dolayısıyla 15 günde bir yayımlanmak üzere 22 Kasım'da Diyanet Gazetesi yayımlanmıştır.⁴

Başkanlık, toplumda birlik, bütünlük ve dayanışmayı sağlamak, toplumu din konusunda gerçek kaynaklar ve doğru bilgiler aracılığıyla aydınlatmak için gerçek ve sanal ortamlarda basılı, süreli yayınlar tertip edip hazırlamakta ve lüzum gördüğünde bunları ücretsiz olarak kullanıma sunmaktadır. Diyanet Mecmuası, Diyanet İlmî Dergi, Diyanet Gazetesi, Diyanet Çocuk Dergisi, Diyanet Aylık Dergi, Diyanet Avrupa Dergi, Diyanet Aile Dergisi, Diyanet Avrasya Dergisi, Kalem Dergi (Arapça), Nüceym Çocuk Dergisi (Arapça), Diyanet Cim Dergisi, Geçerken Dergisi, Diyanet Arapça İlmî Dergi, Diyanet Bayram Gazetesi, Diyanet Journal (İngilizce) Başkanlığın süreli yayın faaliyetleridir. Günümüzde Başkanlığın süreli yayın faaliyetleri Diyanet İlmî Dergi, Diyanet Çocuk Dergisi, Diyanet Aylık Dergi, Diyanet Aile Dergisi, Geçerken Dergisi, Diyanet Arapça İlmî Dergi, Diyanet Cim Dergisi, Diyanet Bayram Gazetesi, Kalem Dergi, Nüceym Çocuk Dergisi ve Diyanet Journal olarak devam etmektedir. Bu çalışmanın konusunu Diyanet İşleri Başkanlığı'nın dini

¹ Lamia Levent Abul, "Diyanet Gazetesi'nden Diyanet Aylık Dergi'ye", *Diyanet Aylık Dergi* 300 (Aralık 2015), 28.

² Abul, "Diyanet Gazetesi'nden Diyanet Aylık Dergi'ye", 29.

³ Diyanet İşleri Başkanlığı, günümüzde İlmî Dergi ismiyle bilinen ilk süreli yayını "Diyanet İşleri Reisliği Mecmuası Ramazan Nüshası" adıyla 1956 yılında yayımlamıştır. Yüksel Salman, "Dinî Yayıncılık Bağlamında Başkanlık Yayınları", *Diyanet Aylık Dergi* 300 (Aralık 2015), 6. Dergi ve içeriği hakkındaki bazı değerlendirmeler için bk. Kamil Büyüker, "Mecmuadan Dergi'ye Sırat-ı Müstakim'den Diyanet'e Süreli İslâmî Yayıncılığa Dair Notlar", *Diyanet Aylık Dergi*, 300 (Aralık 2015), 22-23.

⁴ Abul, "Diyanet Gazetesi'nden Diyanet Aylık Dergi'ye", 30.

yayımları içerisinde yer alan ve 1968-1990 yılları arasında 382 sayı olarak yayımlanan süreli yayını Diyanet Gazetesi'nin İslam dininin iman esaslarıyla ilgili konularının ele alınışı açısından incelenmesi ve değerlendirilmesi teşkil etmektedir.

Diyanet Gazetesi'nde Başkanlığın Kanun'un kendisine yüklediği "İslam dininin iman esasları" hakkında yapmış olduğu bilgilendirmenin incelenmesi önemli görülmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kanun'un kendisine yüklediği görevden hareketle inanç konuları içerisinde yer alan iman esaslarıyla ilgili yaklaşımını ne kadar ortaya koyduğunun görülmesi adına çalışma önemli bir yere sahiptir. Literatür taraması yapıldığında Diyanet Gazetesi de dâhil Başkanlığın süreli yayınlarının farklı disiplinlerde tetkik edilmiş olmakla birlikte⁵ doğrudan konumuzla alakalı herhangi bir çalışma bulunmadığı görülmüştür. Çalışmamızın bu boşluğu dikkate alarak yapılması özgünlüğünü ve önemini ortaya koymaktadır.

Bu araştırmanın amacı, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından çocukları, gençleri, yetişkinleri ve bünyesinde hizmet veren personelini muhatap alarak yayımlanan Diyanet Gazetesi'nin iman esasları hakkında yayımladığı yazı ve makaleler üzerinde incelemelerde bulunarak ilgili konunun ele alınış biçimini ve Başkanlığın konuya bakış açısını ortaya koymaktır. Diyanet Gazetesi'nin muhtevasında yer alan İslam dininin iman esasları konusu dini ilimler arasında Kelam ve İslam Mezhepleri Tarihi'nin alanına girmektedir. İman esasları Kelam ilminde Allah'ın zatından ve sıfatlarından bahseden uluhiyyet; peygamberliğe ait meseleleri kapsayan nübüvvet; dünya ve ahiret bakımından yaratılmışların hallerini inceleyen sem'iyat olmak

⁵ Hafize Esra Kurt, *Diyanet Aylık Dergi'nin Yetişkin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008); Selin Şahin, *Din Siyaset İlişkilerine Yönelik Yaklaşımlar Çerçevesinde Diyanet Gazetesi ile İslamcı Dergilerin Mukayesesi* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020); Cenksu Üçer - Hatice Kübra Çelebi, "Diyanet Aylık Dergi ile Başyazılarının Gündem Konuları ve Başyazılarda Yer Verilen Kur'an Ayetleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Journal of Analytic Divinity* 5/2 (2021), 134-172; Cenksu Üçer, "Diyanet İşleri Başkanlığı ve Dinî Söylemi -Diyanet Gazetesi ve Diyanet Aylık Dergi Başyazıları Örneğinde-", *İlahiyat Akademi: Altı Aylık Uluslararası Akademik Araştırma Dergisi* 14 (2021), 23-104; Hatice Kübra Çelebi, *Diyanet Aylık Dergi'nin İnanç Konuları Açısından Değerlendirilmesi* (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022); Cenksu Üçer - Büşra Zoba, "Diyanet İşleri Başkanlığının Süreli Yayınlarından Diyanet Gazetesi ve Diyanet Aylık Dergi Başyazılarında Hadisler", *Journal of Analytic Divinity* 6/2 (2022), 219-283.

üzere üç ana başlık altında ele alınmaktadır.⁶ Bundan ötürü araştırmada Allah'a, meleklerle, peygamberlere, kitaplara, ahiret gününe, kader ve kazaya iman olmak üzere 6 esastan müteşekkil iman esasları konusunun ele alınış biçimini ve Başkanlığın bu konulara bakış açısını ortaya koymak hedeflenmektedir.

Nitel hüviyetli bu çalışmada araştırmanın bağımlı değişkenlerini tespit ve araştırma konusu hakkında yapılan çalışmaları görmek için literatür taraması yapılmıştır. Sonrasında araştırmanın bağımlı değişkenleri olarak belirlenen iman esasları konusu ile ilgili olan yazılar, Diyanet Gazetesi'nin (araştırmanın evreni) amaçlı örnekleme ile taranması⁷ suretiyle örneklem tespit edilmiştir.⁸ Çalışmada makale ve yazı taramaları, Gazete'nin baştan sona tek tek taranmasının yanı sıra ayrıca Başkanlığın dergi.diyamet.gov.tr adresi kullanılarak da teyit edilmiştir. Burada ilgili adreste bulunan "ara" ve "arşiv" kısımları kullanılmıştır. İlgili adresin "arşiv" kısmında Diyanet Gazetesi'nin PDF uzantılı dosyaları mevcuttur. Makale ve yazı araması yapılan "ara" bölümü; Dergi Türü, Yayın Başlangıç Tarihi, Yayın Bitiş Tarihi, Gösterilecek Kayıt Sayısı, Makale Başlığı, Konu, Yazar ve İçerik unsurlarından oluşmaktadır.⁹ Tarama sonucunda inanç konularıyla ilgili olarak tespit edilen toplam 402 yazının iman esasları ile ilgili olan 249'u uluhiyyet, nübüvvet ve sem'iyat başlıkları ile ilişkilendirilerek tasnif edilmiştir. Çalışmada ele alınan çerçevenin kolay görülmesi ve anlaşılır olabilmesi için tasnif edilen ilgili veriler grafikler ve tablolar kullanılarak paylaşılmıştır. Nitekim yapılan tarama neticesinde dikkate alınan başyazı, makale, röportaj vs. tüm yazıların hem başlık hem tema açısından araştırma konularımızla alakalı olanları ilgili tablolara yerleştirilmiştir. Gazete'nin muhtevası hakkında fikir edinebilmek için tablolarda ilgili yazıların hangi köşe ve bölümde bulunduğu, yer aldığı sayı, sayfa ve kim tarafından yazıldığı da belirtilmiştir. İslam Mezhepleri Tarihi araştırmalarında temel ilkelerden biri

⁶ Saim Kılavuz, *İslam Akaidi ve Kelama Giriş* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 75.

⁷ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2022), 229.

⁸ Ali Balcı, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler* (Ankara: Pegem Yayıncılık, 2001), 102.

⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü", (Erişim 25 Ağustos 2023).

olarak kabul edilen deskriptif/tasvirî yaklaşımla¹⁰ bir içerik analizi yapılmıştır.¹¹ Yine İslam Mezhepleri tarihinde zihniyet analizi yapma¹² prensibi doğrultusunda ilgili tablolardan sonra ana hatlarıyla konuların ana muhtevalarından da kısaca bahsedilmiştir.

Diyanet Gazetesi'nin İslam dininin iman esaslarının ele alınışı bakımından incelendiği bu çalışma belirli bir dönem ve zamanı kapsamaktadır. Diyanet Gazetesi'nin Diyanet Aylık Dergi gibi gündeminin olmaması, bütün sayılarının inanç konuları açısından araştırılması çalışmanın zorluğunu ortaya koymaktadır. Çalışmanın bir diğer zorluğunu da gazete sayılarında yer alan inanç konularının kategorize edilmesi oluşturmaktadır. Bazen yazı başlığı ile içerik arasındaki örtüşmezlik konuların kategorize edilmesini zorlaştırmıştır.

Yukarıda ifade edilen amaç ve hedefler doğrultusunda çalışmanın deseni bağlamında öncelikle Diyanet Gazetesi'nin kısa bir tarihçesi ve muhtevası hakkında genel bir çerçeve çizilmekte, daha sonrasında uluhiyyet bağlamında Allah'a ve kadere iman, nübüvvet konusu bağlamında peygamberlere ve kitaplara iman, son olarak da sem'iyat konusu bağlamında ahiret gününe ve meleklerle iman olmak üzere 6 iman esası hakkında bilgilendirme yapılmakta ve çalışma bir değerlendirmeye tamamlanmaktadır.

1. Diyanet Gazetesi'nin Tarihçe ve Muhtevası

Başkanlık, 633 sayılı Kanun'un kendisine yüklediği "toplumu din konusunda aydınlatma" görevini yerine getirirken çeşitli yayın hizmetlerini aktif bir şekilde kullanmaktadır. Bu yayın hizmetlerinden birisi de dini yayınlar içerisinde yer alan

¹⁰ Sönmez Kutlu, *Mezhepler Tarihine Giriş* (İstanbul: Dem Yayınları, 2008), 33; Mehmet Ali Büyükkara, "Mezhepler Tarihine Giriş", *İslâm Mezhepleri Tarihi*, ed. M. Ali Büyükkara (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012), 4; Halil İbrahim Bulut, *Dünden Bugüne Siyasi-İtikadî İslam Mezhepleri Tarihi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013), 28-29; Kadir Gömbeyaz - M. Mücahit Dündar, "İslâm Mezhepler Tarihine Giriş", *İslâm Mezhepleri Tarihi*, ed. M. Saffet Sarıkaya ve Mehmet Ümit (Ankara: Nobel, 2020), 3.

¹¹ Şener Büyüköztürk vd., *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Pegem Yayınları, 2021), 259-263.

¹² Osman Aydın, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İslâm Mezhepleri Tarihi Yazıcılığı* (Ankara: Hititkitap Yayınevi, 2008), 324; Sönmez Kutlu, "Cumhuriyet Döneminde Mezhepler Tarihi Yazıcılığı, Yeni Metodoloji Arayışları ve Sorunları", *Türkiye Araştırmaları Literatür* 29 (2017), 18.

sürekli yayınlardır. Başkanlık, sürekli yayın faaliyetine ilk olarak 1956 yılında yayımlanan “Diyanet İlmî Dergi” ile başlamıştır. Sonrasında Diyanet Gazetesi (1968), Diyanet Çocuk Dergisi (1979), Diyanet Aylık Dergi (1991), Diyanet Avrupa Dergi (1990), Diyanet Aile Dergisi (2013), Diyanet Arapça İlmî Dergi (2019), Geçerken Dergisi (2020), Diyanet Cim Dergi (2020), Diyanet Bayram Gazetesi (2021), Kalem Dergi (2021), Nüceym Çocuk Dergisi (2021), Diyanet Journal’in (2023) de eklenmesiyle sürekli yayın faaliyeti hayatına artarak devam etmektedir.¹³

Diyanet Gazetesi, 22 Kasım 1968 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. 1968 yılında Kasım ve Aralık aylarında olmak üzere 2 sayı, 1969 yılında Ocak ve Nisan aylarında olmak üzere 2 sayı, 1970 yılında Ekim ayında 1, Kasım ayında 3, Aralık ayında 2 olmak üzere toplamda 6 sayı olarak yayınlanmıştır. 1971 Ocak ayı itibariyle 1981 yılına kadar 15 günde bir olmak üzere ayda iki kez 16 sayfa, 1981 yılı Aralık ayından itibaren 1990 yılına kadar ise ayda bir kez 32 sayfa olarak yayın hayatına devam etmiştir. Diyanet Gazetesi, 1990 yılına kadar devam eden yayın hayatında inanç, ibadet, muamelat ana başlıkları altında çeşitli yazıların farklı bakış açılarıyla kaleme alındığı sürekli yayın faaliyetlerinden birisidir.

Uzun soluklu olarak yayım hayatını sürdüren Diyanet Gazetesi, muhtevası; inanç, ibadet, ahlak, kültür, sanat, edebiyat, tarih, coğrafya, hukuk vb. çeşitli alanlardan farklı konuların yer aldığı zengin ve geniş bir yelpazeye sahiptir. Diyanet Gazetesi’nde “Başyazı” (1968-1990), “Kur’an-ı Kerim’in Aydınlığında” (1968-1989), “Hadislerin Işığında” (1971-1989), “Hutbe” (1968-1990), “Çocuk Köşesi” (1970-1982), “Kadın ve Aile Köşesi” (1972-1982), “Tarih Sayfalarından” (1978-1990), “Gurbet Sayfası” (1985-1990), “Kültür Sanat Edebiyat” (1968-1990) köşeleri farklı başlıklarla uzun soluklu olarak; “Din Bilgisi Köşesi” (1968-1971), “Hz. Peygamber’in Hayatı” (1968-1971), “İslam Medeniyeti Tarihi” (1968-1969), “İslam Büyükleri” (1968-1972), “Serbest Sütun” (1969- 1971), “Amel-i Salih Sohbetleri” (1970-1971), “Dini Bilgiler Sözlüğü” (1970-1972), “Hukuk Köşesi” (1974-1978), “Yurtdışına Açılan Pencere” (1977-1985), “Sorulu Cevaplı Dini Bilgiler”, “Meslek Köşesi”, “Kürsü Fetva Bakımından”, “Eğitim ve Gençlik” (1980-1982), “Müftülerimizin Kaleminden İl İl

¹³ Detaylı bilgi için bk. Çelebi, *Diyanet Aylık Dergi’nin İnanç Konuları Açısından Değerlendirilmesi*, 11-15.

Türkiye” (1980-1983), “Kâinatı Seyrederken” (1982-1985), “Din Bilim Teknik” (1985-1987), “Kutsal Kitabımız Kur’an-ı Kerim” (1987-1989), “Sanatkâr Meslektaşlarımız”, “Röportaj: Seçkin Hafızlarımız”, “Konferans”, “Hikâyeleriyle Şaheser Camilerimiz” (1986-1988), “Mabetlerimize Ömür Boyu Hizmet Verenler” (1986-1988), “Ansiklopedik Bilgiler”, “Tarım” (1968-1971), “Sağlık” (1968-1980), “Sorun Cevaplandırılım”, “Her Sayı Bir Kitap”, “İdari Mali ve Hukuki Konularda Sorular” (1988- 1990) köşeleri ise birkaç yıl süreyle; “Üç Hadis Üç Konu”, “İslam Dünyası”, “Türk Çocuğuna İlmihal Dersleri”, “Ziraat Köşesi”, “İrşâd Köşesi”, “Anadolu’yu Aydınlatanlar”, “Fıkıh”, “Dinimizi Öğreniyoruz”, “Ortaçağ İslam Dünyasında Bilginler”, “Anadolu Bilginleri” köşeleri ise sadece ay olarak yer almıştır.¹⁴

Çalışmamızın konusunu oluşturan İslam dininin iman esasları ile ilgili yazılar ise “din bilgisi, hadislerin ışığında, başyazı, Kur’an-ı Kerim’den öğütler, bir ayet bir yorum, hutbe, bir hadis bir yorum, sorun cevaplandırılım, serbest sütun, amel-i salih sohbetleri, hanım köşesi, minberden sesleniş, içimizden bazıları (tek yazı), tarihin içinden, hanımlar için, ayetler hadisler yorumlar, kutsal kitabımız Kur’an-ı Kerim, ansiklopedik bilgiler, kâinatı seyrederken, bir hadis bir yorum, idari ve mali konular (tek yazı), gurbet köşesi (tek yazı), hadislerle gerçekler, dış basından seçmeler (tek yazı), bir hadis, irşad, kadın ve aile, dinimizi öğreniyoruz, din bilim teknik, Kur’an-ı Kerim’in aydınlığında, konferans” vs. köşe ve bölümlerinde yer almıştır.

2. Diyanet Gazetesi'nde İman Esasları ile İlgili Konular

İslam dininin özü ve değişmeyen unsurları iman esaslarıdır. Kur’an-ı Kerim’deki ayet-i kerîmeler¹⁵ ve Hz. Peygamberin (s.a.v.) hadisleriyle¹⁶ sabit olan ve hem bu topraklarda hem de irtibatlı coğrafyada yaygın olan mezhebi kabullere göre “Allah’a, meleklerle, kitaplara, peygamberlere, ahiret gününe, kader ve kazaya/kaza

¹⁴ Üçer - Zoba, “Diyanet Gazetesi ve Diyanet Aylık Dergi Başyazılarında Hadisler”, 229.

¹⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, çev. Hayreddin Karaman- Mustafa Çağrırcı-İbrahim Kâfi Dönmez- Sadrettin Gümüş (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), el-Bakara 2/177, en-Nisâ 4/136.

¹⁶ Yusuf Şevki Yavuz, “Âmentü”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989), 3/30.

ve kadere iman” başlıklarıyla belirlenen iman esasları Kelam ilmindeki alimlerce daha çok uluhiyyet, nübüvvet ve sem‘iyyat başlıklandırması ile ele alınmıştır. Ancak bu konuda Amentü’de olduğu gibi farklı formülasyonların da söz konusu olduğu görülmektedir. Burada Kelam ilminin genel taksimi esas alınarak konular işlenmeye çalışılacaktır. Uluhiyyet Allah’ın zâtı, sıfatları ve fiilleri, kader ve kaza konuları; nübüvvet peygamberlik makamı, peygamberlerin sıfatları, fiilleri ve görevleri konuları; sem‘iyyat ise ahiret, cennet, cehennem, kıyamet, berzah alemi, melekler konuları hakkında bilgi verir.

2.1. Uluhiyyet

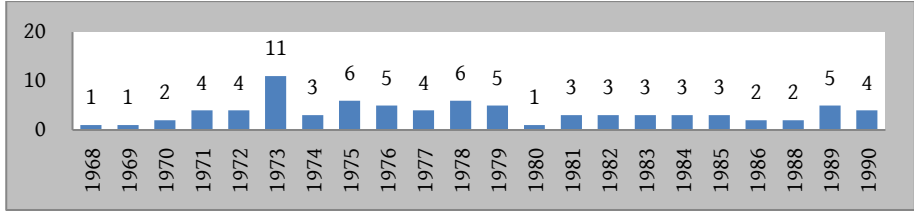
2.1.1. Diyanet Gazetesi’nde Allah’a İman

Allah’a iman, tüm ilahi dinlerde ortak olan inanç esasıdır. Akıllı, büluğ çağına ermiş her insana Allah’a inanmak farzdır. Semavi dinlerin hepsinde inanılması gereken ilk esas Allah’ın varlığı ve birliğidir. Diğer iman esaslarının temelini teşkil ettiği için bu inanca sahip olunmadan melek, kitap, peygamber, ahiret, kader ve kaza inancından söz edilemez.¹⁷ Kelâm ilminde -ki bu ilim ‘tevhid ve sıfatlar ilmi’ olarak da isimlendirilir- Allah’a iman hususu, daha çok Allah’ın varlığı ve birliği, O’nun isimleri/esmâ-i hüsnâ ve sıfatları üzerinden işlenmiştir.¹⁸

Diyanet Gazetesi’nde Allah’a iman konusu “Allah’ın varlığı, sıfatları, tek Allah inancı, Allah korkusu ve Allah sevgisi” konuları çerçevesinde taranmıştır. Diyanet Gazetesi’nde Allah’a iman konusundan genellikle “Din Bilgisi, Kur’an-ı Kerim’den Öğütler, Hadislerin Işığında, Başyazı, Hutbe, Bir Ayet Bir Yorum” köşelerinde bahsedilmiştir. Diyanet Gazetesi’nde yapılan incelemeler neticesinde konuyla alakalı yazılan yazı ve makalelerin 1968-1990 yılları arasında yer alış şekli aşağıda bulunan grafikteki gibidir:

¹⁷ Şerafettin Gölcük- Süleyman Toprak, *Kelam -Tarih Ekoller Problemler-* (Konya: Tekin Kitabevi, 2012), 9.

¹⁸ Mehmet Evkuran, “Uluhiyyet: Allah’ın Varlığı ve Sıfatları”, *Sistematik Kelam* (Ankara: Bilay Yayınları, 2019), 105. Esmâ-i hüsnâ ve sıfatlar hakkında detaylı bilgi için bkz. Murat Kılavuz, *Allah’a İman* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), 30-31. Esmâ-i Hüsnâ’nın Kelâm yöntemiyle izahına dair bir çalışma için bkz. Hümeysra Sevgülü Hacıbrahimoğlu, *Esmâ-i Hüsnâ’ya Dayanan Kelâm Anlayışı* (Ankara: Oku Okut Yayınları, 2021), 45-212.

Grafik 1. Allah'a iman konusuna dair yazıların yıllara göre dağılım grafiği

Grafikte görüldüğü üzere Allah'a iman konusuyla alakalı yazı ve makalelere en fazla on bir yazı ve makale ile 1973 yılında yer verilmekle birlikte, 1975 ve 1978 yıllarında altı, 1976 ve 1979 yıllarında beş, 1971, 1972, 1977, 1990 yıllarında dört, 1974, 1981-1985 yıllarında üç, 1970, 1986, 1988 yıllarında iki, 1968, 1969, 1980 yıllarında bir yazı ve makaleye yer verilerek 1968-1990 yılları arasında toplamda 81 yazı ve makaleye yer verilmiştir. Yalnızca 1987 yılında konuyla alakalı Diyanet Gazetesi'nde yazı ve makale yer almamıştır. Bu sayılarda yayınlanan iman konusu ile ilgili yazı ve makaleleri gösteren tablo aşağıdaki gibidir:

Yıl	Ay	Sayfa	Köşe	Makale	Yazar
1968	Aralık	1		Dinimizin Esası; Tevhid, Ruhu; Samimiyet ve Sevgi, Şiarı; Adalet, İyilik ve Müsamahadır	Lütfi Doğan
1969	Ocak	3	Serbest Sütun	Bir İlim Adamını Allah'ın Varlığına İnanıran Yedi Sebep	Yazan A. Gressy Morrison ter. Naciye Hamdi Öncül
1970	Ekim	4	Din Bilgisi (İman)	Tek Allah İnanıcının Faydaları	Doç. Dr. Süleyman Ateş
1970	Kasım (1)	4	Din Bilgisi (İman)	Tek Allah İnanıcının Faydaları	Doç. Dr. Süleyman Ateş
1971	Şubat (2)	1	Başyazı	Hakk'a Saygı Mü'minin Şiarıdır	Lütfi Doğan
1971	Şubat (2)	3	Serbest Sütun	Hakka Uymak	Bilâl Koç
1971	Nisan (1)	1	Başyazı	Başarımın Sırrı Allah İçin Sevmektir	Lütfi Doğan
1971	Ağustos (1)	6	Amel-i Salih Sohbetleri	Küfür İlhad Şirk	Mahir İz

1972	Ocak (2)	3	Hadislerin Işığında	Başlık Yok (Muhteva: Tevhid)	Doç. Dr. Talât Koçyiğit
1972	Mart (2)	7		Allah'a ve Sıfatlarına İman	A. Hamdi Kasaboğlu
1972	Ekim (1)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Allah ve Peygamber Sevgisi	Doç. Dr. İsmail Cerrahoğlu
1972	Aralık (2)	4		Allah Fikri Üstüne Düşünceler	Sabri Akdeniz
1973	Ocak (2)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Tevhîd ve Hz. İbrahim	Doç. Dr. İsmail Cerrahoğlu
1973	Şubat (1)	5	Hutbe	Hâlik-ı Mutlak Allah'tır	Şaban Kandemir
1973	Şubat (2)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Allah'ın Rahmetinden Ümit Kesilmez	Doç. Dr. İsmail Cerrahoğlu
1973	Mart (2)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Mümin Allah'ın Rahmetinden Ümit Kesmez, Azabından da Emin Olmaz	Dr. Ali Arslan Aydın
1973	Mart (2)	4		Din Duygusu ve Allah Sevgisi	Ahmet Okutan
1973	Nisan (1)	12		İnsanın Yaratılışı ve Ölümü	İsmail Tekin
1973	Temmuz (2)	11		Varoluş Sorunu	Cafer Odacı
1973	Eylül (1)	4		Üç Hadis Üç Konu: Allah Korkusu Nedir?	Mehmet Akşit
1973	Eylül (1)	13	Hanım Köşesi	O'nun Sevgisine Doğru	Şükran Levent
1973	Kasım (1)	5	Minberden Sesleniş	Allah ve Resulüne İtaat	Ramazan Ayvalılı
1973	Aralık (1)	3	Hadislerin Işığında	"Tanrı ile Kul Arasına Kimse Giremez" Sözü Üzerine	Doç. Dr. Talât Koçyiğit
1974	Mart (2)	3	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Saadetin Anahtarı	Nazif Öztürk
1974	Nisan (2)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Allah'a Kulluk En Büyük Mutluluktur	Doç. Dr. Süleyman Ateş

1974	Haziran (2)	3	Hadislerin Işığında	İslâm'a Davet Metodu	Doç. Dr. Talât Koçyiğit
1975	Nisan (1)	10		Hücreden Allah'a -I-	Osman Şahin
1975	Nisan (2)	10		Hücreden Allah'a	Osman Şahin
1975	Mayıs (1)	8		Hücreden Allah'a	Osman Şahin
1975	Mayıs (2)	8		Hücreden Allah'a	Osman Şahin
1975	Eylül (2)	1	Başyazı	Allah'ın Rahmeti	Dr. Lütfi Doğan
1975	Kasım (2)	2	Başyazı	Allah Sevgisi	Dr. Lütfi Doğan
1976	Ocak (1)	10	İçimizden Bazıları	Allah En Büyüktür	Emine Işınsoy
1976	Mart (2)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Nasipsizler İnkârda Direnir, Basiret Sahipleri Allah'ın Kudretine Hayran Kalır	Doç. Dr. Süleyman Ateş
1976	Haziran (1)	11		Kâinat Niçin Yaratılmıştır?	Ebü Mansûr el-Mâtürîdî'den Bekir Topaloğlu
1976	Ekim (1)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Gerçek Huzur	Hamdi Savaş
1976	Ekim (2)	8		Unutmak ve Unutulmak	Taner Gücü
1977	Şubat (1)	6		İslâm'da Korku ve Ümit	Ahmet Efe
1977	Mart (2)	3	Hadislerin Işığında	Allah Sevgisi	Lütfi Şentürk
1977	Ekim (1)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Kur'an'ın Allah'ın Varlığını İspat Metodu	Mustafa Türkgülü
1977	Aralık (2)	8		Allah İçin Sevmek	İsmail Karakaya
1978	Nisan (1)	1	Başyazı	Tevhid'in Neresindeyiz	Tayyar Altıkulaç
1978	Haziran (1)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Allah'tan Korkunuz!	Prof. Dr. Talât Koçyiğit
1978	Haziran (2)	3	Hadislerin Işığında	İlahî Tecelli	Prof. Dr. Talât Koçyiğit
1978	Temmuz (1)	4		Allah'a İman	Cihad Tunç
1978	Ağustos (1)	5		Ne Korku Ne Keder	Dr. S. Hayri Bolay

1978	Kasım (2)	4	Tarihin İçinden	Hayatın Gayesi	İbrahim Koç
1979	Şubat (1)	9	Hanımlar İçin	İnsanlar Allah'a İnanmışlarında Ne Olur?	Dr. Beyza Bilgin
1979	Mart (2)	2	Bir Ayet	İnanmayanların İnanıcı ve Allah'ın Varlığı	Emin Arık
1979	Eylül (2)	2	Bir Ayet	Kâinat ve Allah'ın Varlığı	Emin Arık
1979	Aralık (1)	2	Bir Ayet	Allah	Mustafa Karmış
1979	Aralık (2)	8	Her Sayıda İki Hutbe	Çocukta Allah Sevgisi ve Korkusu	Dr. Ramazan Ayvalılı
1980	Mayıs (2)	6		Kur'an Ayetlerinde Yararlılık Gayemizin Belirlenmesi	Salih Pekcan
1981	Nisan	2	Ayetler Hadisler Yorumlar...	Yaratılışın Gayesi	Ekrem Sulu
1981	Eylül	10		Allah'a Dayan	Mehmet Bulut
1981	Kasım	15	Hutbe	Kul Olmak	Mustafa Necati Bursalı
1982	Mart	25	Kâinatı Seyrederken	Allah'a İman	Dr. Haluk Nurbaki
1982	Mayıs	7	Kâinatı Seyrederken	Allah'ın Varlığının İlmi Delilleri	Dr. Haluk Nurbaki
1982	Kasım	14		Allah İnanıcının Ruhi Etkileri	Dr. Hüseyin Peker
1983	Ocak	14	Hutbe	Mümin Ümit ile Korku Arasında Olmalıdır	Diyanet
1983	Şubat	10	Hutbe	Allah Korkusunun İnsan Hayatındaki Rolü	Diyanet
1983	Mart	4		Yaratılış Düzeni Allah'ın Varlığına Delalet Eder	Dr. Hayrani Altıntaş
1984	Mart	2	Hadislerin Işığında	Sevgilerin En Yücesi	Doç. Dr. Cemal Sofuoğlu
1984	Ağustos	8	Kâinatı Seyrederken	İlahî İrade	Dr. Haluk Nurbaki
1984	Kasım	14	Bir Ayet Bir Yorum	Doyulmayan Aşk	Doç. Dr. Hayrani Altıntaş

1985	Şubat	17	Bir Ayet Bir Yorum	Allah'a İman	Doç. Dr. Hayrani Altıntaş
1985	Kasım		Hutbe	Allah'ın Azameti	Nurettin Turgay
1985	Kasım		Hutbe	İyi Bir Kul Olmak	Mehmet Demirci
1986	Şubat		Hutbe	Allah Birdir	Şemseddin Ulusal
1986	Ekim		Hutbe	Allah'ın Rızasını Talep	Hayrullah Gündoğdu
1988	Şubat	3		Allah Korkusu	İ. Mahir Durmaz
1988	Nisan	10		Kitap ve Sünnete Göre Şirk Kavramı	Mustafa Varlı
1989	Şubat	3	Bir Hadis Bir Yorum	Tevhidi Anlamak	Doç. Dr. Mehmet Hayri Kırbaşoğlu
1989	Mayıs		Hutbe	İslâm'a Göre İnsanın Yaradılış Gayesi	Fikret Karaman
1989	Haziran	2	Bir Ayet Bir Yorum	İlahî Terbiye Sistemi	Abdullah Özbey
1989	Eylül		Hutbe	Allah Korkusunun İnsan Hayatındaki Yeri ve Önemi	Diyanet
1989	Eylül	4		Yaradılışımızın Hikmet ve Gayesi	Zeki Soydal
1990	Ocak		Hutbe	Allah'a İmanın Cemiyet Hayatı Üzerindeki Etkisi	Yaşar İşcan
1990	Mayıs		Hutbe	Allah ve Peygamber Sevgisi	Diyanet
1990	Haziran	16	İdari ve Mali Konular	Allah ve Kâinat	Mustafa Varlı
1990	Eylül	13		Allah Korkusu	Osman Tıraşçı

Tablo 1. 1968-1990 yılları arasındaki gazetelerde Allah'a iman konusu ile ilgili yazıların konu başlıkları

Allah'a iman başlığı altında yazılan yazı ve makalelerde ele alınan konulardan birinin Allah'ın varlığı konusu olduğundan yukarıda bahsedilmiştir. Allah'ın varlığı konusuyla alakalı yazı ve makalelerde¹⁹ Allah'ın varlığının delilleri (özellikle

¹⁹ A. Gressy Morrison, "Bir Bilim Adamını Allah'ın Varlığına İnandıran Yedi Sebep", ter. Naciye Hamdi Öncül *Diyanet Gazetesi* 3 (15 Ocak 1969), 3; Mustafa Türkgülü, "Kur'an'ın Allah'ın Varlığını İspat

kâinattaki gaye ve nizam delili dikkate alınmış), Kur'an'da konunun ispat edilme yöntemi, Allah'ın sıfatları, Allah inancının birey ve toplum üzerindeki etkileri üzerinde durulmuştur.

Allah'a iman başlığı altında yazılan makale ve yazılarda²⁰ bahsedilen diğer bir konu tevhid inancıdır. Tevhid inancı ile ilgili yazılan yazılarda tevhidin tanımı, çerçevesi ve insan üzerindeki etkileri anlatılmıştır.

Allah'a iman başlığı altında yazılan yazı ve makalelerde Allah korkusu ve sevgisi²¹ de ele alınmıştır.

Diyanet Gazetesi'nde Allah'a iman konusunun Allah'ın varlığı ve sıfatları, tek Allah inancı, Allah korkusu ve Allah sevgisi kapsamında ele alındığı görülmektedir. En çok Allah'ın varlığı konusu üzerinde durulmuştur. Allah'ın varlığı kâinattaki düzen, ahenk, ölçü, uyum üzerinden anlatılmış, gaye ve nizam delili ile ispat edilmeye çalışılmıştır.

2.1.2. Allah'ın İsimleri

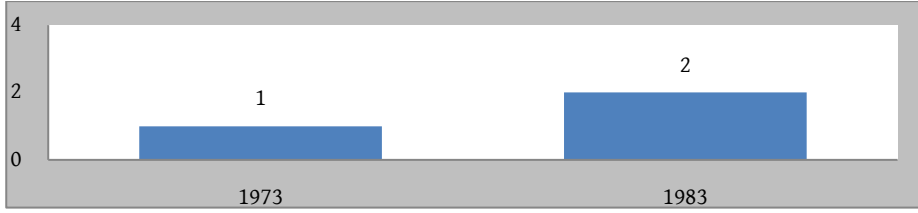
Allah'a imanın esasını Allah'ın varlığını ve birliğini bilmek ve kabul etmek oluşturur. İnsan varlığını ve birliğini tasdik ettiği varlığı tanımak ister. Allah'ı tanımak ve bilmek, O'nun isimlerini ve sıfatlarını bilmekle mümkündür. Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde Allah'ın isimlerinin neler olduğu bildirilmektedir.

Diyanet Gazetesi'nde Allah'a iman konusunun muhtevasında Allah'ın isimlerinden de bahsedilmiştir. Diyanet Gazetesi'nde yapılan incelemeler neticesinde konu ile ilgili yazı ve makalelerin 1973 ile 1983 yıllarında yer alış grafiği aşağıdaki gibidir:

Metodu", *Diyanet Gazetesi* 174 (1 Ekim 1977), 2; A. Hamdi Kasaboğlu, "İman Esasları: Allah'a ve Sıfatlarına İman", *Diyanet Gazetesi* 39 (15 Mart 1972), 7; Musa K. Yılmaz, "Allah'a İmanın Cemiyet Hayatı Üzerindeki Etkisi", *Diyanet Gazetesi* 371 (Ocak 1990), 2.

²⁰ Tayyar Altıkulaç, "Tevhidin Neresindeyiz?", *Diyanet Gazetesi* 186 (1 Nisan 1978), 1; Mehmet Hayri Kırbaşoğlu, "Tevhidi Anlamak", *Diyanet Gazetesi* 360 (Şubat 1989), 3.

²¹ Talat Koçyiğit, "Allah'tan Korkunuz!", *Diyanet Gazetesi* 190 (1 Haziran 1978), 2; Osman Tıraşçı, "Allah Korkusu", *Diyanet Gazetesi* 379 (Eylül 1990), 13.

Grafik 2. Allah'ın isimleri konusuna dair yazıların yıllara göre dağılım grafiği

Grafikte görüldüğü üzere Allah'ın isimleri konusuyla alakalı yazı ve makalelere sadece 1973 ve 1983 yıllarında yer verilmiştir. Bu yıllarda da 3 tane yazı kaleme alınmıştır. Diğer yıllarda konuya hiç yer verilmediği görülmektedir. Bu yıllarda yazılan Allah'ın isimleri konusuyla alakalı makale ve yazıları gösteren tablo aşağıdaki gibidir.

Yıl	Ay	Sayfa	Köşe	Makale	Yazar
1973	Nisan (1)	7		El-Musavvir	Yazan: İbrahim Şurâvî ter. İbrahim Ural
1983	Mart	16	Kâinatı Seyrederken	Samed Sırrı	Dr. Haluk Nurbaki
1983	Nisan	8	Kâinatı Seyrederken	Ahad Sırrı	Dr. Haluk Nurbaki

Tablo 2. 1968-1990 yılları arasındaki gazetelerde Allah'ın isimleri konusu ile ilgili yazıların konu başlıkları

Allah'ın isimleri ile alakalı yazılan yazı ve makalelerin genel muhtevasına baktığımızda, Allah'ın el-Musavvir, es-Samed ve el-Ahad isimlerinden bahsedildiği görülmektedir. Bu konuda da gaye ve nizam delilinden hareketle Allah'ın yaratıcılığı anlatılmaya çalışılmıştır.

2.1.3. Diyanet Gazetesi'nde Kader ve Kazaya İman

Kader kelimesi pek çok anlamı ihtiva eder. Bunlardan en öne çıkanları; ölçü, miktar, hesaplama, takdir etme, kudret, hazırlama, kıyaslama, yaratma gibi

anlamlardır.²² Kaza kavramı da zengin bir mana hüviyetine sahiptir. Hüküm verme, yaratma, beyan etme, söz ve hareketle bir şeyi tamamlama bu anlamlardan bazılarıdır.²³ Ehl-i Sünnet anlayışı içerisinde yer alan mezheplerden Mâtürîdîlik ile Eş'arîlik'in kader hakkındaki yaklaşımları ve görüşleri birbirinden farklıdır. Mâtürîdîlik ile Eş'arîlik, sorumluluk doğuran insan fiillerinin ele alındığı kader ve kaza konusunu aynı kelimeleri birbirlerinin yerine kullanarak tartışmışlardır. Nitekim Mâtürîdîlik, Allah'ın olacak şeyleri ezelde bilmesi ve takdir etmesini kader; bu takdirinin yeri ve zamanı geldiğinde yaratılmasını kaza olarak görmektedir. Eş'arîlik ise Allah'ın ezeli hükmünü, yani bütün nesne ve olayların Levh-i Mahfûz'da veya küllî akılda topluca var olmasını kaza; bütün nesne ve olayların kazaya uygun olarak yaratılması ve dış âlemde gerçeklik kazanmasını kader şeklinde isimlendirip sistemleştirmiştir.²⁴ Hanefiler ve Mâtürîdîlik bu iki kavramı meydana geliş sırasına göre kader ve kaza diye ifade ederken, Eş'arîler'de kader ve kaza kavramları yer değiştirmiştir.²⁵

Bu durumda Mâtürîdîlik'te kader, Allah'ın ilim ve irade sıfatları ile ilgili iken; kaza, Allah'ın kudret ve tekvin sıfatları ile ilgilidir.²⁶ Kader Allah'ın bilmesi ise kulun iradesinin mahiyeti nedir? Bu kapsamda Allah, tekvini iradesi ile yaratır. Kul da Allah'ın kendisine verdiği sınırlar içerisinde herhangi bir baskı altında kalmaksızın seçimini yapar. Eş'arî ve Mâtürîdîlik, kulun iradesi konusunda ittifak halinde olmakla beraber Eş'arîler, Allah'ın iradesine küllî irade demişlerdir. Mâtürîdîler ise küllî iradeyi de cüz'i iradeyi de kula hasretmişlerdir.²⁷ Nitekim "Şüphesiz biz her şeyi

²² Ahmed b. Fâris, "kdr", *Mu'cemü makâyisi'l-luğa*, thk. Abdüselam Muhammed Hârûn (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1979), 5/62; Vechi Sönmez-Hilmi Karaağaç, *İslam İnanç Esasları* (İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2021), 97.

²³ Cemâleddin İbn Mânzur, "kdy", *Lisânü'l-'Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebir vd. (Kahire: Dârü'l-Meârif, ts.), 5/3665; Sönmez- Karaağaç, *İslam İnanç Esasları*, 97.

²⁴ Çağfer Karadaş, "İman Konuları: Kader ve Kazaya İman", *İslam'a Giriş* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008), 194-198; Abdullah Namlı, "Kazâ ve Kadere İman", *İslâm İnanç Esasları*, ed. Vecdi Sönmez - Hilmi Karaağaç (Ankara: Lisans Yayıncılık, 2021), 98; Yusuf Şevki Yavuz, "Kader", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/58; Metin Özdemir, *İslam İnanç Esasları* (Ankara: Bilay Yayınları, 2017), 195.

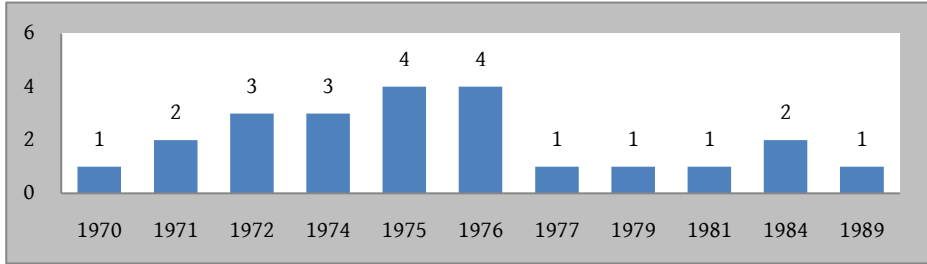
²⁵ Sönmez-Karaağaç, *İslam İnanç Esasları*, 97-98.

²⁶ Ömer Nesefti, *İslâm İnançının Temelleri Akaid*, çev. M. Seyyid Ahsen (İstanbul: Bayrak Yayınları, 1991), 137.

²⁷ Saim Kılavuz, *İslam Akaidi ve Kelam'a Giriş*, 145-146.

bir ölçüye göre yarattık.”²⁸ ayeti evrende var olan düzenin Allah tarafından yaratıldığını vurgulamaktadır. Kader meselesinde temel sorun her şeye egemen olan Allah ile yaptıklarından sorumlu tutulan insan fiillerinin karşı karşıya konmasıdır.²⁹ Kader inancı noktasında ecel, rızık, tedbir-takdir ilişkisi, dua ve kader³⁰ konuları da tartışılmıştır.

Diyanet Gazetesi'nde kader ve kazaya iman konusu “tevekkül, kader inancı, rızık ve ecel meseleleri, hayır ve şer akidesi, sorumluluk” kavramları çerçevesinde incelenmiştir. Diyanet Gazetesi'nde yapılan incelemeler neticesinde konu ile ilgili makalelerin 1968-1990 yılları arasında yer alışı grafiği aşağıdaki gibidir:

Grafik 3. Kader ve kazaya iman konusuna dair yazıların yıllara göre dağılım grafiği

Grafikte görüldüğü üzere kader ve kazaya iman konulu yazı ve makalelere en fazla 1975 ve 1976 yıllarında dörder yazı ve makale olarak yer verilirken, 1972 ve 1974 yıllarında üçer, 1971 ve 1984 yıllarında ikişer, 1970, 1977, 1979, 1981, 1989 yıllarında bir yazı ve makale şeklinde, 1968-1990 yılları arasında toplam 23 yazı ve makaleye yer verilmiştir. 1968, 1969, 1973, 1978, 1980, 1982, 1983, 1985-1988, 1989 yıllarında konuya Diyanet Gazetesi'nde hiç yer verilmediği görülmektedir. Bu sayılarda yayınlanan kader ve kazaya iman konusu ile ilgili yazıları gösteren tabloda aşağıdaki gibidir:

Yıl	Ay	Sayfa	Köşe	Makale	Yazar
1970	Aralık (2)	8	Amel-i Salih Sohbetleri	Tevekkül	Namık Yaz

²⁸ el-Kamer 54/49.

²⁹ Fatma Bayraktar Karahan, *Dua ve Kader* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013), 82.

³⁰ Özdemir, *İslam İnanç Esasları*, 196-201.

1971	Şubat (2)	8	Amel-i Salih Sohbetleri	Mes'ûliyet	Mahir İz
1971	Temmuz (1)	12		Tevekkül Nedir? Ne Değildir?	Mehmet Akşit
1972	Mart (2)	3	Hadislerin Işığında	Başlık yok. Muhteva: Kader İnancı	Doç. Dr. Talât Koçyiğit
1972	Nisan (1)	3	Hadislerin Işığında	Başlık yok. Muhteva: Kader İnancı	Doç. Dr. Talât Koçyiğit
1972	Kasım (1)	3	Hadislerin Işığında	Tevekkül	Doç. Dr. Talât Koçyiğit
1974	Şubat (2)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	İslâm'da Tevekkül ve Manası	Ali Himmet Berki
1974	Haziran (1)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Büyü	Doç. Dr. Süleyman Ateş
1974	Ekim (2)	6		Mustafa Sabri Efendi'nin Kader İnancı Üzerine Bir Tartışma	Hayreddin Karaman
1975	Temmuz (1)	8		İslâm'da Hayır ve Şer Akîdesi	Dr. Ali Arslan Aydın
1975	Temmuz (2)	4		Rızık ve Ecel Meseleleri	Dr. Ali Arslan Aydın
1975	Eylül (1)	4		İslâm'da Tevekkül Anlayışı 1	Dr. Ali Arslan Aydın
1975	Eylül (2)	4		İslâm'da Tevekkül Anlayışı 2	Dr. Ali Arslan Aydın
1976	Şubat (1)	1	Başyazı	Tevekkül	Dr. Lütfi Doğan
1976	Kasım (1)	8		Tevekkül	Ali Serter
1976	Aralık (2)	1	Başyazı	Kaderin Dışında Kalan Hiçbir Şey Yoktur	Doç. Dr. Süleyman Ateş
1977	Şubat (1)	10		İnsan ve Tesadüf	Tahsin Çalışır
1977	Nisan (1)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Sorumluluğun Önemi ve İnsana Kazandırdıkları	Necati Kavut
1979	Ekim (2)	3	Bir Hadis	Tevekkülün Önemi	Mustafa Karmış
1981	Aralık	10		Bir Ayet ve Kur'an Mucizesi	İsmail Mutlu

1984	Şubat	8	Kâinatı Seyrederken	Kaderin Bilimsel Hikmetleri	Dr. Haluk Nurbaki
1984	Haziran	10		Kadir Gecesi ve Alın Yazısı	Recep Akakuş
1989	Ekim	8	Gurbet Köşesi	Alın Yazısı	Abdullah Sevinç

Tablo 3. 1968-1990 yılları arasındaki gazetelerde kader ve kazaya iman konusu ile ilgili yazıların konu başlıkları

Grafiğe bakıldığında kader bahsinin Kelâm ve Mezhepler Tarihi ilimlerinde en çok tartışılan konulardan biri olması hasebiyle Diyanet Gazetesi'nde daha çok yer alması beklenirken yeterince bahsedilmediği görülmektedir. Kader ve kazaya iman konusuyla ilgili yazılan makale ve yazıların genel muhtevasına baktığımızda; tevekkül, kader inancı, sorumluluk, rızık ve ecel, hayır ve şer, sorumluluk konularından bahsedilmektedir.

Diyanet Gazetesi'nde kader ve kaza inancı konusunun³¹ kader inancı konusu hariç (Kaderiyye mezhebinin kader inancına dair görüşlerinden bahsedildiği için), kaderle ilişkili olan tevekkül, rızık, sorumluluk, hayır ve şer, ecel kavramları çerçevesinde ve daha çok Mâtürîdî geleneğinin görüşleri ekseninde ele alındığı görülmektedir.

2.2. Nübüvvet

2.2.1. Diyanet Gazetesi'nde Peygamberlere İman

Nübüvvet, Allah'ın insanla iletişimi anlamındaki vahiy olgusunun iman esaslarını içeren unsurları için bir üst kavram olarak kullanılmaktadır. Dinin yegâne kaynağı olan vahiy olgusu vahyin kaynağı Allah, mesajı, mesajını insanlara ilettiği vasıtalar olarak melek ve peygamber unsurlarından oluşmaktadır.³² Çalışmanın bu

³¹ Talat Koçyiğit, başlık yok. Muhteva: Kader İnancı, *Diyanet Gazetesi* 39 (15 Mart 1972), 3; Ali Himmet Berki, "İslam'da Tevekkül ve Manası", *Diyanet Gazetesi* 86 (15 Şubat 1974), 2; Mustafa Karmış, "Tevekkülün Önemi", *Diyanet Gazetesi* 223 (15 Ekim 1979), 3; Ali Arslan Aydın, "İslam'da Hayır ve Şer Akidesi", *Diyanet Gazetesi* 120 (1 Temmuz 1975), 8; Ali Arslan Aydın, "Rızık ve Ecel Meseleleri", *Diyanet Gazetesi* 121 (15 Temmuz 1975), 4; Necati Kavut, "Sorumluluğun Önemi ve İnsana Kazandırdıkları", *Diyanet Gazetesi* 162 (1 Nisan 1977), 2.

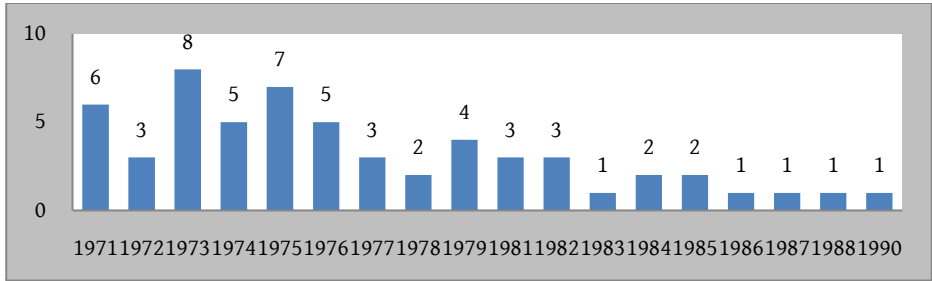
³² Abdullah Demir, *Ebû İshak es-Saffâr'ın Kelâm Yöntemi* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2018); Recep Önal, "Vahiy ve Nübüvvet", *Sistematik Kelam*, ed. Mehmet Evkuran (Ankara: Bilay Yayınları, 2019), 207; Mehmet Akif Ceyhan, *Vahiy Allah-İnsan İletişimine Müslüman Geleneğinin Yaklaşımı* (Ankara: Fecr

kısımında peygamberlere ve kitaplara iman hususları işlenmiş; meleklerle iman konusu ise Sem'iyat başlığında ele alınmıştır.

Peygamberlere iman konusunun vahiy-peygamber ilişkisi, nübüvete olan ihtiyaç, nübüvetin ispatı, peygamberlerin delilleri, görevleri, sıfatları ve mucize gibi konuları da içine alarak işlendiği görülmektedir.³³

Peygamberlere iman konusu Diyanet Gazetesi'nde ele alınan iman esaslarından bir diğeridir. "Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler, Allah ile peygamberlerini birbirinden ayırmak isteyenler, 'Bir kısmına inanırız ama bir kısmına inanmayız' diyenler ve bunlar arasında bir yol tutmak isteyenler yok mu, işte gerçek kâfirler bunlardır ve biz kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır."³⁴ ayeti peygamberlere imanın farz olduğunu göstermektedir.

Diyanet Gazetesi peygamberlere iman konusunda "peygamberlik makamı, Hz. Muhammed, peygamberlere olan ihtiyaç, İsrâ ve Miraç mucizesi" konuları göz önünde bulundurularak taranmıştır. Diyanet Gazetesi'nde konuya "Din Bilgisi, Kur'an-ı Kerim'den Öğütler, Hutbe, Başyazı" köşelerinde yer verilmiştir. Diyanet Gazetesi'nde yapılan incelemeler neticesinde konuyla alakalı yazılan yazı ve makalelerin 1968-1990 yılları arasında yer alış şekli aşağıda bulunan grafikteki gibidir:

Grafik 4. Peygamberlere iman konusuna dair yazıların yıllara göre dağılım grafiği

Yayımları, 2022), 11-17. Mustafa Sinanoğlu, *Peygamberlere İman* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), 83-86.

³³ Nesefi, *İslam İnançının Temelleri Akaid*, 119; Topaloğlu, *İslam'da İnanç Esasları*, 166-171; Sinanoğlu, "Peygamberlere İman", 92-103. Önal, "Vahiy ve Nübüvvet", 207-225.

³⁴ en-Nisâ 4/150-151.

Grafikte görüldüğü üzere peygamberlere iman konusuyla ilgili kaleme alınan yazı ve makalelere en fazla sekiz yazı ve makale ile 1973 yılında yer verilmiştir. 1975 yılında yedi, 1971 yılında altı, 1974 ve 1976 yıllarında beşer, 1979 yılında dört, 1972, 1977, 1981, 1982 yıllarında üçer, 1978, 1984, 1985 yıllarında ikişer, 1983, 1986-1990 yıllarında ise bir yazı ve makale şeklinde 1968-1990 yılları arasında toplam 58 yazı ve makaleye yer verilmiştir. 1968, 1969, 1970 yıllarında konuya gazetede hiç yer verilmediği görülmektedir. Bu sayılarda yayımlanan peygamberlere iman konusu ile ilgili yazıları gösteren tabloda aşağıdaki gibidir:

Yıl	Ay	Sayfa	Köşe	Makale	Yazar
1971	Şubat (2)	4	Din Bilgisi (İman)	Peygamberlere İman	Dr. Süleyman Ateş
1971	Mart (1)	4	Din Bilgisi (İman)	Peygamberlerin Sayısı	Dr. Süleyman Ateş
1971	Mart (2)	4	Din Bilgisi (İman)	Peygamberlerin Sıfatları	Dr. Süleyman Ateş
1971	Nisan (1)	12	Din Bilgisi (İman)	Peygamberlerin Sıfatları	Dr. Süleyman Ateş
1971	Nisan (2)	12	Din Bilgisi (İman)	Peygamberlere Olan İhtiyaç	Dr. Süleyman Ateş
1971	Eylül (1)	6		İsrâ ve Miraç Mucizesi	Abdullah Özbey
1972	Mart (1)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Peygamber de Bir İnsandı	Doç. Dr. İsmail Cerrahoğlu
1972	Nisan (2)	1		O'nu Sevmek	Tayyar Altıkulaç
1972	Nisan (2)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Örnek İnsan	Doç. Dr. İsmail Cerrahoğlu
1973	Şubat (2)	7		Hz. Muhammed, Hz. İsa Tarafından Önceden Haber Verilmiştir	Yazan: Virginia Gülver çev. Mustafa Doğan
1973	Nisan (2)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Kur'an ve Hz. Muhammed	Yazar yok
1973	Nisan (2)	7		Peygamberimiz Hz. Muhammed	Der. İbrahim Ural

1973	Temmuz (1)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Kur'an'da Son Peygamberlik	Çev. M. Saim Yeprem
1973	Ağustos (1)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Doğrulukta Israr	M. Saim Yeprem
1973	Ağustos (2)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Hazreti Peygamber'in İrşad Hayatı	Bekir Topaloğlu
1973	Ağustos (2)	5	Minberden Sesleniş	Miraç Mucizesi ve Getirdikleri	İbrahim Özdemir
1973	Eylül (2)	8		O'nun Yolunda	Taner Gücü
1974	Temmuz (1)	5	Minberden Sesleniş	Hz. Peygamberi Unutmamak	Taner Gücü
1974	Ağustos (1)	5	Minberden Sesleniş	Miraç	Yazanı yok
1974	Ağustos (2)	5		Miraç	Dr. Lütfi Doğan
1974	Ağustos (3)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Kerâmet	Doç. Süleyman Ateş
1974	Aralık (1)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Son Peygamber Hz. Muhammed Aleyhisselâm	Doç. Süleyman Ateş
1975	Ocak (2)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Hakkı Gizlemek	Doç. Süleyman Ateş
1975	Mart (2)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Kur'an'a Göre Hz. Muhammed Aleyhisselâm	Doç. Süleyman Ateş
1975	Mart (2)	7		Hz. Muhammed ve Peygamberler Arasındaki Üstün Mevkii	Dr. Ali Arslan Aydın
1975	Mart (2)	10		Peygamberimizin İrşad Metodu ve Örnek Ahlakı	Osman Keskioglu
1975	Temmuz (2)	6		Peygamberler ve İnsanlar	Mehmet Bahsi
1975	Ağustos (2)	3	Hadislerle Gerçekler	Peygambere Bağlı Olmanın Gereği	İ. Lütfi Çakan

1975	Ağustos (2)	7	Dış Basından Seçmeler	Batılların Görüşüyle Hz. Muhammed	Journal De Geneve
1976	Mart (1)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Peygamberlerin En Üstünü	Doç. Süleyman Ateş
1976	Mart (1)	12		Hz. Muhammed Bütün İnsanlığın Peygamberidir	Seyfettin Yazıcı
1976	Mart (2)	6		O'nu Anmak ve Anlamak	Yakup Üstün
1976	Temmuz (2)	5	Hutbe	Miraç Kandili	Gürcan Ümitkan
1976	Şubat (2)	8		Allah Rasülü'nün Hayatında Din ve Dünya	
1977	Mayıs (2)	3	Hadislerin Işığında	Peygamberimizin İrşad Metodu ve Örnek Ahlakı	Osman Keskioglu
1977	Temmuz (1)	1	Başyazı	İsrâ ve Miraç	Doç. Dr. Süleyman Ateş
1977	Temmuz (1)	4	Hutbe	İsrâ ve Miraç Mucizesi	Mustafa Arslan
1978	Temmuz (1)	1	Başyazı	Miraç	Lütfi Şentürk
1978	Temmuz (1)	5	Hutbe	Miraç Kandili	Ramazan Ayvalılı
1979	Mayıs (1)	3	Bir Hadis	Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Yolu	A. Hamdi Ertekin
1979	Haziran (2)	1	Başyazı	Miraç Gecesi	Lütfi Şentürk
1979	Haziran (2)	7	Hutbe	Miraç	Ahmet Efe
1979	Aralık (1)	3	Bir Hadis	Bir Başka Sevgi: Resûlullah Sevgisi	Dr. Mücteba Uğur
1981	Şubat (1)	2	Bir Ayet Bir Yorum	Kur'an'da ve Hadiste Hz. Peygamber'in İsimleri	Hüseyin Erdoğan

1981	Mayıs	11	Hutbe	Miraç	Diyanet
1981	Haziran (1)	6		Miracın Metafizik Tahlili	Kemal Cengiz
1982	Mayıs	4	İrşad	Peygamberimiz Hz. Muhammed'in İrşad ve Davet Usulü	Abdullah Özbey
1982	Mayıs	6	Hutbe	İsrâ ve Miraç	Diyanet
1982	Temmuz	4		Peygamberimizin Üstün Şahsiyeti	Abdullah Özbey
1983	Mayıs	14	Hutbe	Miraç Mucizesi	Ömer Özder
1984	Mart	15		Kur'an-ı Kerim Peygamberimizin (a.s.) En Büyük Mucizesidir	Yusuf Ziya
1984	Nisan	13	Hutbe	İsrâ ve Miraç	M. Nuri Yılmaz
1985	Nisan	3		Hz. Peygamber'in Mucizelerinden İsrâ ve Miraç	Recep Akakuş
1985	Nisan		Hutbe	Miraç	Rüstem Beşler
1986	Nisan		Hutbe	İsrâ ve Miraç	Dursun Dede
1987	Mart		Hutbe	İsrâ ve Miraç Mucizesi	Bayram Altan
1988	Şubat		Hutbe	İsrâ ve Miraç	Halil Altuntaş
1990	Aralık		Hutbe	Resûlullah (s.a.v)'in Kur'an'daki Yeri	Nihat Hatipoğlu

Tablo 4. 1968-1990 yılları arasındaki gazetelerde peygamberlere iman konusu ile ilgili yazıların konu başlıkları

Yukarıda da ifade edildiği üzere nübüvvet bahsi içerisinde peygamberler, peygamberlerin sıfatları, görevleri ve fiilleri, peygamberlere indirilen kutsal kitaplar hakkındaki bilgiler ele alınmıştır. Diyanet Gazetesi'nde yapılan taramalar neticesinde peygamberlik bahsi altında daha çok peygamberlik makamı, Hz. Muhammed, İsrâ ve Miraç konularının ele alındığı görülmektedir.

Peygamberlik makamının anlatıldığı yazılarda³⁵ peygamberlerin sayısı, sıfatları ve görevleri, onların hem insani hem de nebevi yönlerinin olduğu, sahip oldukları insani yönlerinin onları insanlara yaklaştırdığı ve ortak bir yaşantı belirleyerek birlikte hareket etmelerini kolaylaştırdığı, aynı zamanda yine insanların Allah'a yakınlaşmalarına vesile olduklarından bahsedilmektedir.

Hz. Peygamber'le ilgili ele alınan yazılarda³⁶ ise Hz. Peygamber'in (s.a.v.) üstün ahlakı, Kur'an-ı Kerim'deki yeri, son peygamber oluşu, irşad metodu ve davet yöntemi anlatılmaktadır. Hz. Peygamber'in peygamberlik makamının öncesinde de üstün bir ahlaka sahip olduğu, peygamberlikle birlikte verilen ismet sıfatıyla birlikte bu ahlaki üstünlüğü pekiştirdiği, sahip olduğu bu üstün ahlak vesilesiyle insanlığa en güzel örnek olduğu ve bu durumun onun irşad görevine büyük katkı sağladığı ve davet yöntemi anlatılmaktadır.

Diyanet Gazetesi'nde peygamberlere iman konusuyla ilgili 58 yazı ve makalenin 21 tanesinin İsrâ ve Miraç başlıklı olduğu görülmektedir. İsrâ ve Miraç konusuna genellikle Miraç Kandili dolayısıyla yer verilmiştir. Bu makalelerin ortak yönü; İsrâ ve Miraç olayının anlatılmasıdır. İsrâ ve Miraç, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) mucizelerinden biridir. Diyanet Gazetesi'nde bu mucizenin muhtevasından ve sonuçlarından bahsedilmiştir.

Diyanet Gazetesi peygamberlere iman konusuna geniş ölçüde yani bütün peygamberleri bahis konusu yaparak yer vermese de Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatıyla ilgili birçok noktaya değinerek konuyu ele almıştır. Yazılar çoğunlukla Hz. Peygamber'in (s.a.v.) beşeri ve nebevi yönü, son peygamber oluşu, irşad metodu, örnek ahlakı, İsrâ ve Miraç mucizesi kapsamında Diyanet Gazetesi'nde ele alınmıştır.

³⁵ Süleyman Ateş, "Peygamberlere İman", *Diyanet Gazetesi* 14 (28 Şubat 1971), 4; Süleyman Ateş, "Peygamberlerin Sayısı", *Diyanet Gazetesi* 15 (15 Mart 1971), 4; Süleyman Ateş, "Peygamberlerin Sıfatları", *Diyanet Gazetesi* 16 (30 Mart 1971), 4; Süleyman Ateş, "Peygamberlere Olan İhtiyaç", *Diyanet Gazetesi* 18 (30 Nisan 1971), 12; Mehmet Bahsi "Peygamberler ve İnsanlar", *Diyanet Gazetesi* 121 (15 Temmuz 1975), 6.

³⁶ Bekir Topaloğlu, "Hz. Peygamber'in İrşad Hayatı", *Diyanet Gazetesi* 74 (15 Ağustos 1973), 2.

2.2.2. Diyanet Gazetesi'nde Kitaplara İman

Dini bir terim olarak kitap, Allah'ın peygamberlerine vahyettiği ilahi emirlere, yasaklara ve bunların yazıya geçirilmiş haline denir. Kur'an'da kitap kavramı önce inenler ve son inen kitap için kullanılmakta olup Ehl-i kitap kavramı ile Yahudiler ve Hristiyanlar kastedilmektedir.³⁷ İlahi kitaplara Allah katından indirildiği için "kütüb-i münzele" veya "semavi kitaplar" da denir. Bilinen dört büyük kitap dışında özellikle peygamberlere indirilmiş bütün risale şeklindeki sahifeler için suhuf kavramı kullanılır.³⁸ Kur'an-ı Kerim'de bazı peygamberlere suhuf, bazılarına ise kitaplar gönderildiği bildirilir. Hz. İbrahim ve Hz. Mûsa'ya suhuflar gönderildiğini bildiren ayetler vardır.³⁹ Hz. İshak, Hz. Yakup, Hz. Süleyman, Hz. Yusuf, Hz. Zekeriya ve Hz. Yahya'ya kitaplar verildiğinden söz edilir.⁴⁰ Bunun dışında ayet ve hadislerde Hz. Mûsa'ya Tevrat'ın,⁴¹ Hz. Davud'a Zebur'un,⁴² Hz. İsa'ya İncil'in,⁴³ Hz. Muhammed'e (s.a.v.) ise Kur'an-ı Kerim'in⁴⁴ gönderildiği ifade edilmektedir. Kitaplara iman esasları diğer esaslarla bağlantılıdır.

İslâm, bütün kitaplara inanmak gerektiğini vurgular. Nitekim Allah bir ayette şöyle buyurmaktadır: *"De ki: 'Biz Allah'a ve bize indirilene; keza İbrahim, İshak, Yakup ve torunlarına indirilenlere; yine Mûsa, İsa ve bütün peygamberlere rableri tarafından verilenlere iman ettik. Onlar arasında ayırım yapmayız ve biz O'na teslim olmuşuzdur."*⁴⁵ İlahi kitapların gönderiliş amacı insanın hayatını tanzim etmesi için ona kılavuz olmaktır. Bu kılavuz; iman, amel, ahlak, hukuk, sanat kısaca hayatın her alanında geçerli olacaktır.⁴⁶

İnkârıyla insanı küfre götüren iman esaslarından biri de kitaplara imandır. Allah bu gerçekliğe *"Ey iman edenler! Allah'a, peygamberine, peygamberine indirdiği kitaba ve*

³⁷ el-Mâide 5/59, el-Mâide 5/68.

³⁸ Sönmez-Karaağaç, *İslam İnanç Esasları*, 159-161.

³⁹ el-A'lâ 87/18-19.

⁴⁰ en-Nisâ 4/54, el-En'âm 6/89, el-Hadîd 57/26.

⁴¹ Müslim, "Kitabu'l-İman", 200; el-Bakara, 2/53.

⁴² en-Nisâ 4/163.

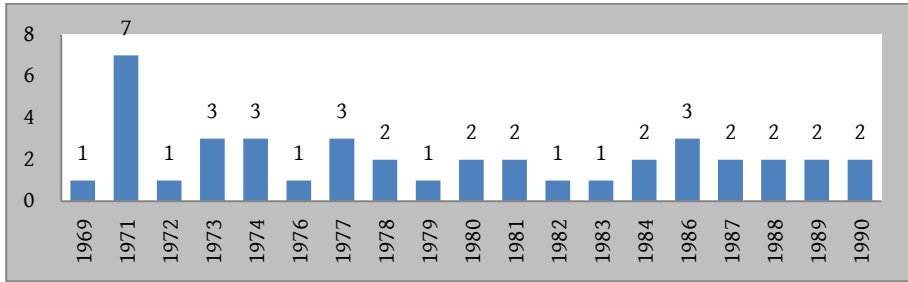
⁴³ Âl-i İmrân 3/3; el-Mâide 5/110.

⁴⁴ en-Nisâ 4/113.

⁴⁵ Âl-i İmrân 3/84.

⁴⁶ Gölcük-Toprak, *Kelam*, 354.

daha önce indirdiği kitaba iman edin. Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr eden kimse iyice sapmıştır.”⁴⁷ ayetiyle işaret etmiştir. Diyanet Gazetesi'nde yapılan taramalarda konunun daha çok Kur'an-ı Kerim özelinde ele alındığı, Kitab-ı Mukaddes'ten (ya da diğer bir ifadeyle kutsal kitaplar olarak bilinen Tevrat, Zebur ve İncil'den) bahsedilmediği görülmektedir. Diyanet Gazetesi'nde yapılan incelemeler neticesinde konuyla alakalı yazılan yazı ve makalelerin 1968-1990 yılları arasında yer alış şekli aşağıda bulunan grafikteki gibidir:

Grafik 5. Kitaplara iman konusuna dair yazıların yıllara göre dağılımı

Yukarıdaki grafikte görüldüğü üzere kitaplara iman konusuyla alakalı makale ve yazılara en fazla 1971 yılında yedi makale olarak yer verilirken, 1973, 1974, 1977, 1986 yıllarında üçer, 1978, 1980, 1981, 1984, 1987, 1988, 1989, 1990 yıllarında ikişer, 1969, 1972, 1976, 1979, 1982, 1983 yıllarında bir yazı ve makale olmak üzere 1968-1990 yılları arasında toplam 41 yazı ve makaleye yer verilmiştir. 1968, 1970, 1975, 1985 yıllarındaki sayılarda ise konuyla alakalı hiçbir yazı ve makaleye yer verilmediği görülmektedir. Bu sayılarda yayınlanan yazı ve makale başlıkları aşağıdaki tablodadır:

Yıl	Ay	Sayfa	Köşe	Makale	Yazar
1969	Ocak	3	Ansiklopedik Bilgiler	Kur'an-ı Kerim	Yok
1971	Mayıs (1)	12	Din Bilgisi (İman)	Kitaplara İman	Dr. Süleyman Ateş
1971	Mayıs (2)	12	Din Bilgisi (İman)	Kur'an-ı Kerim	Dr. Süleyman Ateş

⁴⁷ en- Nisâ 4/136.

1971	Haziran (1)	12	Din Bilgisi (İman)	Vahyin Yazılması	Dr. Süleyman Ateş
1971	Haziran (2)	12	Din Bilgisi (İman)	Kur'an-ı Kerim'in İstinsahı	Dr. Süleyman Ateş
1971	Temmuz (1)	12	Din Bilgisi (İman)	Kur'an-ı Kerim En Büyük Mucizedir	Dr. Süleyman Ateş
1971	Temmuz (2)	12	Din Bilgisi (İman)	Kur'an-ı Kerim En Büyük Mucizedir	Dr. Süleyman Ateş
1971	Ekim (2)	1	Başyazı	Gönüllerin Şifası	Lütfi Doğan
1972	Haziran (1)	7		Kur'an, Okunmak ve Emirlerine Uyulmak İçindir	"The Muslim" dergisinden ter. M. Sefa Güler
1973	Mart (1)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Kur'an-ı Kerim'in Üslûbundaki Zevk ve İncelik	Doç. Dr. İsmail Cerrahoğlu
1973	Mayıs (1)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Kur'an-ı Kerim Mucizesi	İbrahim Ural
1973	Eylül (2)	3	Hadislerin Işığında	Kur'an Tilâveti	Tayyar Altıkulaç
1974	Mayıs (2)	7		Kur'an-ı Kerim Okumanın Fazileti	Kemal Can
1974	Ağustos (1)	8		Kitapta Ayrılık Perişanlıktır	İsmail Lütfi Çakan
1974	Ekim (1)	5	Minberden Sesleniş	Kur'an Diliyle Kadir Gecesi	Osman Saraç
1976	Eylül (1)	3	Hadislerin Işığında	Kur'an-ı Kerim'i Öğrenmenin ve Öğretmenin Fazileti	İsmail Karaçam
1977	Temmuz (1)	12	Hanımlar İçin	Kur'an ve Faziletleri	Ayşe Tuğrul
1977	Eylül (1)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Kur'an Nedir?	Ramazan Ayvalılı
1977	Eylül (2)	3	Hadislerin Işığında	Kadir Gecesi	İsmail Karakaya
1978	Şubat (2)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Kur'an Mü'minler İçin Şifa ve Rahmettir	Ahmet Okutan
1978	Mayıs (1)	5	Hutbe	Kur'an Nedir?	Nasrullah İşbilir

1979	Temmuz (1)	2	Bir Ayet	Kur'an-ı Kerim'i Öğrenme ve Öğretmenin Önemi	Ramazan Aydın
1980	Ocak (2)	3	Bir Hadis	Kur'an-ı Kerim Okumanın Faziletine Dair Ayet ve Hadisler	Mehmet Erkal
1980	Haziran (2)	2	Bir Ayet Bir Yorum	İnsanı En Hayırlı Kılan Hizmet, Kur'an Öğrenimi ve Öğretimidir	Fazlı Can
1981	Nisan (2)	31		Asr-ı Saadetten Günümüze Kur'an-ı Kerim	Zeynep Öcal
1981	Kasım	16	Hutbe	Kur'an-ı Kerim Okumanın Fazileti	Ulukışla Müftülüğü
1982	Ekim	13	Her sayıda Dört Hutbe	Kur'an-ı Kerim'i Okumanın Fazileti	Nureddin Turgay
1983	Mayıs	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Kur'an-ı Kerim Nasıl Bir Kitaptır?	Prof. Dr. İsmail Cerrahoğlu
1984	Temmuz	12	Hutbe	Kur'an-ı Kerim'i Öğrenmek ve Öğretmek	Nasih Ekinci
1984	Ağustos	6		Kur'an-ı Kerim Sistemli Bir Kitap Mıdır?	Doç. Dr. S. Hayri Bolay
1986	Haziran	6	Din-Bilim-Teknik	Efendimizin Penceresinden Kur'an'ı Anlamak ve Yaşamak	Dr. Haluk Nurbaki
1986	Temmuz		Hutbe	Müslüman Kur'an'ı Okuyup Anlamalıdır	M. Fazlıoğlu
1986	Aralık		Hutbe	Kur'an Okumak ve O'nunla Yaşamak	Niyazi Güneş
1987	Mayıs	12	Kutsal Kitabımız Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim'i Okumak ve Anlamak	Ahmet Okutan
1987	Ağustos	6		Kur'an Okumanın Fazileti	Halil Elitok
1988	Haziran	10		Kur'an'ın Anlaşılması	Mustafa Varlı

1988	Haziran		Hutbe	Kur'an-ı Kerim, Bir Hidayet Rehberidir	Diyanet
1989	Nisan		Hutbe	Kadir Gecesi ve Kur'an-ı Kerim'in Fazileti	Habib Görün
1989	Temmuz	12	Kutsal Kitabımız Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim ile İlgili Bazı Yabancı Düşünürlerin Görüşleri	Ahmet Okutan
1990	Nisan	2		İslâm Güneşinin Doğduğu Gece: Kadir Gecesi	İrfan Yücel
1990	Temmuz		Hutbe	Kur'an'ı Okuyup Anlamanın Önemi	İsmail Bayramoğlu

Tablo 5. 1968-1990 yılları arasındaki gazetelerde kitaplara iman konusu ile ilgili yazıların konu başlıkları

Kitaplara iman kategorisini oluşturan yazı ve makalelerin genel muhtevasına baktığımızda konu Kur'an-ı Kerim özelinde ele alınmış olup Kur'an-ı Kerim'in özellikleri ve muhtevası, Kur'an-ı Kerim'i okuyup anlamanın önemi ve fazileti, Kur'an-ı Kerim'i öğrenme ve öğretmenin önemi ile fazileti üzerinde durulmuştur.

Kur'an-ı Kerim'in anlatıldığı yazılarda⁴⁸ Kur'an-ı Kerim özelliklerinden bahsedilerek tanıtılmış, Hz. Peygamber'in en büyük ve sürekli mucizesi olduğundan Kur'an-ı Kerim'in bir benzerinin getirilmesi konusunda insanların aciz oluşundan, nazmının, üslubunun, belagatinin hayranlık uyandırdığından, günümüzde pozitif bilimlerin verdiği haberlerin çağlar öncesinden Kur'an-ı Kerim tarafından verildiğinin örnek teşkil ettiğinden bahsedilmiştir. Yine Kur'an-ı Kerim'i okumanın, onun ayetleri üzerinde tefekkür etmenin, tefekkür sonucu anlaşılan mananın amele dönüştürülmesinin önemi, Kur'an tilavetinin ruhun ihtiyacını karşıladığı, Kur'an'ı öğrenme ve öğretmenin her Müslümanın görevi olduğu anlatılmıştır.

⁴⁸ Süleyman Ateş, "Kur'an-ı Kerim", *Diyanet Gazetesi* 20 (30 Mayıs 1971), 12; Zeynep Öcal, "Asr-ı Saadetten Günümüze Kur'an-ı Kerim", *Diyanet Gazetesi* 259-260 (15 Nisan-1 Mayıs 1981); İbrahim Ural, "Kur'an-ı Kerim Mucizesi", *Diyanet Gazetesi* 261 (1 Mayıs 1973), 2; Tayyar Altıkulaç, "Kur'an Tilaveti", *Diyanet Gazetesi* 76 (15 Eylül 1973), 3; Kemal Can, "Kur'an Okumanın Fazileti", *Diyanet Gazetesi* 92 (15 Mayıs 1974), 7

2.3. Sem'ıyyât

2.3.1. Diyanet Gazetesi'nde Meleklerle İman

Kur'an-ı Kerim ve hadislerde meleklerle iman etmenin farz olduğu bildirilmiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de konuyla alakalı ayetlerden bir tanesi Bakara suresi 285. ayettir ki bu ayette "Allah'ın elçisi ve müminler, rabbinden ona indirilene iman ettiler. Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandılar. "O'nun elçileri arasında ayırım yapmayız" ve "İşittik, itaat ettik, başışlanmayı dileriz rabbimiz, gidiş sanadır" derler." buyrulmaktadır.⁴⁹ Yine meleklerle imanın farz olduğuna işaret etmesi bakımından şu hadis-i şerifte dikkate şayandır: "Ebû Hüreyre'den nakledildiğine göre bir gün Resûlullah (sav) insanların arasında oturuyordu. Yanına bir adam geldi ve "Ey Allah'ın Resûlü! İman nedir?" diye sordu. Resûlullah şöyle buyurdu: "Allah'a, meleklerine, kitabına, O'na kavuşmaya ve peygamberlerine iman etmelidir. (Aynı şekilde) öldükten sonra son dirilişe iman etmelidir..." (Soran kişi yanından ayrıldıktan sonra) Resûlullah buyurdu ki: "Bu (gelen) Cibril'dir, insanlara dinlerini öğretmek için geldi."⁵⁰ Melekler nurdan yaratılmış ruhani varlıklardır. Dolayısıyla gözle görülemezler. Onların varlığı ancak vahiyle bilinebilir. Görevleri bakımından güçlü ve cüsseli oldukları,⁵¹ güçlerini ve işlerini süratli bir şekilde yaptıklarını ifade eden ellere⁵² ve kanatlara⁵³ sahip oldukları belirtilmiştir. Meleklerin yeme içme özellikleri yoktur.⁵⁴ Allah'ın emirleri dışına çıkmazlar.⁵⁵ Cinsiyetleri olmayan, günah işlemeyen varlıklardır.⁵⁶

Kur'an ve hadislerde meleklerin sayılarının Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği şekilde çok olduğu kabul edilmekle birlikte bazılarının yaptığı işler ve bulunduğu yerlerle ilgili bir takım kısmi bilgiler bulunmaktadır. Melekleri Kur'an ve hadislerdeki bilgilerden hareketle şu şekilde sınıflara ayırmak mümkündür. Bunlar;

⁴⁹ el-Bakara 2/285.

⁵⁰ Müslim, "İmân", 5.

⁵¹ en-Necm 53/5-6; et-Tahrîm 66/6; et-Tekvîr 81/20.

⁵² el-En'âm 6/93.

⁵³ Fâtır 35/1.

⁵⁴ Hûd 11/69-70; ez-Zâriyât 51/27-28.

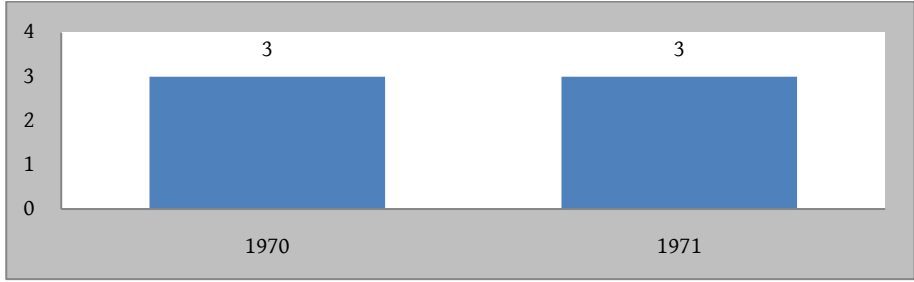
⁵⁵ el-Enbiyâ 21/27.

⁵⁶ Gölcük-Toprak, *Kelam*, 427.

Dört büyük melek (Cebrâîl, Mîkâîl, İsrâîl, Azrâîl), arşı taşıyan ve arşın etrafında bulunan melekler, yazıcı melekler, insanları koruyan, gözleyen ve takip eden melekler, kabirde sorgu melekleri, cennet ve cehennem melekleri, Hârût ve Mârût, Tabut'u taşıyan melekler ve dünya işleriyle görevli meleklerdir.⁵⁷

Diyanet Gazetesi'nde değerlendirmeye alınan konulardan bir diğeri meleklerle iman konusudur. Meleklerle iman konusuna sadece Diyanet Gazetesi'nde Süleyman Ateş tarafından hazırlanan "Din Bilgisi" köşesinde yer verilmiştir.

Diyanet Gazetesi'nin meleklerle iman konusu ile ilgili olarak yayınladığı yazıların yıllara göre dağılım grafiği aşağıdaki gibidir:

Grafik 6. Meleklerle iman konusuna dair yazıların yıllara göre dağılım grafiği

Grafikte de görüldüğü üzere Diyanet Gazetesi'nde meleklerle iman konusuyla alakalı yazılara 1970 yılında üç, 1971 yılında üç olarak 1968-1990 yılları arasında toplam altı yazı ve makale şeklinde yer verilmiştir. 1968, 1969, 1972-1990 yılları arasında konuyla alakalı hiçbir yazı ve makaleye yer verilmediği görülmektedir. Elde edilen bu veriler ise Diyanet Gazetesi'nde meleklerle iman konusuna yeterli derecede yer verilmediğini göstermektedir. Bu sayılarda yayınlanan yazı ve makale başlıkları aşağıdaki tablodaki gibidir:

Yıl	Ay	Sayfa	Köşe	Makale	Yazar
1970	Kasım (3)	4	Din Bilgisi (İman)	Meleklerle İman	Dr. Süleyman Ateş
1970	Aralık (1)	4	Din Bilgisi (İman)	Meleklerle İman	Dr. Süleyman Ateş

⁵⁷ Sönmez-Karaağaç, *İslam İnanç Esasları*, 127-136.

1970	Aralık (2)	4	Din Bilgisi (İman)	Melekler Hakkında Âlimlerin Görüşleri	Dr. Süleyman Ateş
1971	Ocak (1)	4	Din Bilgisi (İman)	Melekler Hakkında Âlimlerin Görüşleri	Dr. Süleyman Ateş
1971	Ocak (2)	4	Din Bilgisi (İman)	Melekler Hakkında Âlimlerin Görüşleri	Dr. Süleyman Ateş
1971	Şubat (1)	4	Din Bilgisi (İman)	Melekler Hakkında	Dr. Süleyman Ateş

Tablo 6. 1968-1990 yılları arasındaki gazetelerde meleklerle iman konusu ile ilgili yazıların konu başlıkları

Diyanet Gazetesi'nde konuyla alakalı yapılan tarama neticesinde melek kavramı, meleklerin özellikleri, meleklerin isimleri ve görevleri, melekler hakkında bazı âlimlerin görüşleri ve meleklerin varlığı hakkında yazılara yer verildiği görülmektedir.

Meleklerle ilgili kaleme alınan yazılarda⁵⁸ meleklerin nurdan yaratıldıkları, cinsiyetlerinin olmadığı, farklı şekillere girebildikleri, uzun mesafeleri kısa sürede katedebildikleri, Allah'a isyan etmeyip daima O'na itaat ettikleri gibi özelliklere sahip olduklarından, Cebrâîl, Azrâîl, İsrâîl, Mikâîl isimli meleklerin diğer melekler arasında derecelerinin üstün olup, dört büyük melek olarak isimlendirildiklerinden ve bu meleklerin görevlerinden, Hafaza-Kirâmen Katibîn meleklerinin görevlerinden bahsedilmiştir.

Âlimlerin melekler hakkındaki görüşlerinin anlatıldığı yazılarda⁵⁹ ise bazı âlimlerin meleklerin mahiyetleri hakkında verdiği bilgiler, onların varlığının inkâr edilemeyeceği ve varlıklarının ispatı hususları ele alınmıştır.

Görüldüğü üzere Diyanet Gazetesi'nde bu konuda kaleme alınan yazıların ortak özelliği meleklerin mahiyetinden bahsedilmiş olmasıdır. Ancak konuya Diyanet Gazetesi'nde yeterli ölçüde yer verilmemiştir. Halbuki meleklerle iman konusu sahih

⁵⁸ Süleyman Ateş, "Meleklerle İman" *Diyanet Gazetesi* 8 (30 Kasım 1970), 4; Süleyman Ateş, "Meleklerle İman" *Diyanet Gazetesi* 9 (15 Aralık 1970), 4.

⁵⁹ Süleyman Ateş, "Melekler Hakkında Âlimlerin Görüşleri" *Diyanet Gazetesi* 12 (30 Ocak 1971), 4; Süleyman Ateş, "Melekler Hakkında" *Diyanet Gazetesi* 13 (15 Şubat 1971), 4.

kaynaklar kullanılarak uzman kişiler rehberliğinde halkın aydınlatılması gereken bir konudur.

2.3.2. Diyanet Gazetesi'nde Ahirete İman

Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde üzerinde önemle durulan konulardan biri de inanç esaslarından olan ahirete imandır. “Sizin tanrınız tek bir tanrıdır. Ahirete inanmayanlara gelince, işte onların kalpleri inkârcıdır; onlar ululuk taslayan küstahlardır.”⁶⁰ ayeti ahirete inanmanın gerekli olduğunu göstermektedir. Ayet ve hadisler genellikle dünya hayatının geçici olduğu, ahiret hayatının ise gerçek ve ebedi oluşundan bahsetmektedir. “(Oysa onların tek gerçek kabul ettikleri) bu dünya hayatı hakikatte sadece bir oyun ve eğlenceden ibarettir; ahiret yurduna gelince işte asıl hayat odur; keşke bunu bilselerdi!”⁶¹ ayeti bu gerçeğe işaret etmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de ahiret günü; müminler Allah'a kavuşacakları için “kavuşma/buluşma günü”,⁶² insanlar ve bütün mahlûkat o günde bir araya toplanacağı için “toplanma günü”,⁶³ dünya hayatlarında Allah'a iman edip O'nun emir ve yasaklarına kulak asmayanların aldandıkları ortaya çıkacağı için “aldanma günü”,⁶⁴ dirilişten sonra herkes kabrinden çıkacağı için “çıkış günü”,⁶⁵ kâfirler amellerinin boşa gittiğini görünce yeniden dünyaya dönmek isteyecekleri için “hasret günü” gibi isimlerle de zikredilmektedir.⁶⁶

Ehl-i Sünnet alimleri, kabir hayatı ve kabir azabının varlığı hususunda ittifak halindedirler.⁶⁷ Kalam alimleri, kabir hayatı ile ilgili kabir sorgusu, kabir azabı ve kabir nimeti olmak üzere genelde üç mesele üzerinde durmuşlardır.⁶⁸ Kıyametten sonraki haller olan ba's (yeniden diriliş), haşr (tekrar diriltilen insanların hesaba çekilmek üzere bir meydana toplanması), amellerin açığa çıkarılması, insanın

⁶⁰ en-Nahl 16/22.

⁶¹ el-Ankebût 29/64.

⁶² el-Mü'min 40/15.

⁶³ et-Tegâbün 64/9

⁶⁴ et-Tegâbün 64/9

⁶⁵ Kâf 50/34.

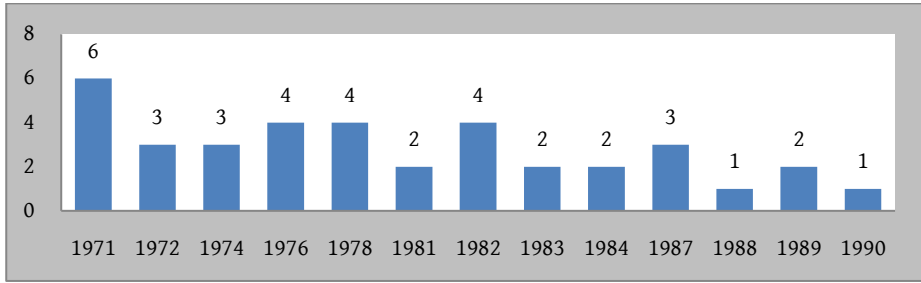
⁶⁶ Sönmez-Karaağaç, *İslam İnanç Esasları*, 257.

⁶⁷ Sönmez-Karaağaç, *İslam İnanç Esasları*, 259.

⁶⁸ Osman Demir, *Kavram Atlası Kalam 1* (Ankara: Gazi Kitabevi, 2020), 166.

dünyada yaptıklarından hesaba çekilmesi, amellerin mizan ismi verilen terazide tartılması, cehennem üzerine kurulmuş olan sırat, şefaet, cennet ve cehennem hakhtır.⁶⁹

Diyanet Gazetesi'nde ahirete iman konusundan “dünya hayatının ahireti kazanmak noktasında bir imtihan yeri oluşu, ahiret hayatının aşamaları, ahiret inancına sahip olmanın dünya hayatına faydaları, ölüm, dünya- ahiret dengesi” konuları çerçevesinde bahsedilmiştir. Bu bağlamda Gazete bu konular dikkate alınarak taranmıştır. Konuya “Din Bilgisi, Başyazı, Minberden Sesleniş, Kur'an'ı Kerim'den Öğütler, Hutbe, Kâinatı Seyrederken” köşelerinde yer verildiği görülmektedir. Diyanet Gazetesi'ndeki yazıların incelenip değerlendirilmesi neticesinde oluşturulan sınıflandırmada ahirete iman konusu ile alakalı makale ve yazıların 1968-1990 yılları arasındaki dağılımını gösteren grafik aşağıda verilmiştir.

Grafik 7. Ahirete iman konusuna dair yazıların yıllara göre dağılım grafiği

Grafikte görüldüğü üzere ahirete iman konusuyula ilgili yazıların en fazla olduğu yıl 6 yazının yer aldığı 1971 yılıdır. 1976, 1978, 1982 yıllarında dört, 1972, 1974, 1987 yıllarında 3, 1981, 1983, 1984, 1989 yıllarında 2, 1988, 1990 yıllarında bir yazı ve makaleye yer verilerek 1968-1990 yılları arasında toplamda 37 yazı ve makale Diyanet Gazetesi'nde yer almıştır. 1968-1970, 1975, 1977, 1979, 1980, 1985, 1986 yıllarında ise konuya hiç yer verilmediği görülmektedir. Bu sayılarda yayınlanan yazı ve makale başlıkları aşağıdaki tablodaki gibidir:

⁶⁹ Sönmez-Karaağaç, *İslam İnanç Esasları*, 259-266

Yıl	Ay	Sayfa	Köşe	Makale	Yazar
1970	Kasım (2)	4	Din Bilgisi (İman)	Ahiret İnancının Bu Dünyadaki Faydaları	Dr. Süleyman Ateş
1971	Mayıs (2)	1	Başyazı	Dünya Hayatı Büyük Bir İmtihandır	Lütfi Doğan
1971	Ağustos (1)	12	Din Bilgisi (İman)	Ahirete İman	Dr. Süleyman Ateş
1971	Ağustos (2)	12	Din Bilgisi (İman)	Ahirete İman	Dr. Süleyman Ateş
1971	Eylül (1)	12	Din Bilgisi (İman)	Ahirete İman	Dr. Süleyman Ateş
1971	Eylül (2)	12	Din Bilgisi (İman)	Ahirete İman	Dr. Süleyman Ateş
1972	Haziran (1)	11		Ölümün Düşündürdükleri	Güner Tolgay
1972	Ekim (2)	10		İmtihan	Osman Özçelik
1972	Kasım (1)	8		Ahiret Dünyada Kazanılır	Yakup Üstün
1974	Ocak	5	Minberden Sesleniş	Ahiret Hayatına Hazırlık	Osman Cilâcı
1974	Mart (1)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Hesap Günü	Lütfi Şentürk
1974	Kasım (1)	10		Ölüm Duygusu	Ramazan Ayvalılı
1976	Ocak (1)	1	Başyazı	Hayat ve Değeri	Dr. Lütfi Doğan
1976	Ekim (2)	4		İnsanoğlu Gaybı Bilebilir Mi?	Mücteba Uğur
1976	Kasım (2)	11		Ölüme Doğru	Ayşe Özdemir
1977	Mart (2)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Dünya Ahiret ve İnsan	Mustafa Türkgülü
1978	Şubat (1)	2	Kur'an-ı Kerim'den Öğütler	Ahirette Uzuvarın Görevleri	Taner Gücü

1978	Nisan (1)	3	Hadislerin Işığında	Ölüm	Mesut Sözgen
1978	Mayıs (2)	12	Hanımlar İçin	Cennet	Dr. Beyza Bilgin
1978	Ekim (2)	1	Başyazı	Kabir Ziyareti	Lütfi Şentürk
1981	Ekim	8		Herkes Ölümü Tadacak	Mehmet Şirin Arvas
1981	Aralık	17	Hutbe	Hesap Günü	Recep Yılmaz
1982	Haziran	4		Tenâsüh Akîdesi İslâm'daki Hükümü	Dr. Ali Arslan Aydın
1982	Ekim	8	Kâinatı Seyrederken	Ölüm ve Mahşer	Dr. Haluk Nurbaki
1982	Kasım	6	Kâinatı Seyrederken	Ölüm ve Mahşer	Dr. Haluk Nurbaki
1982	Aralık	8	Kâinatı Seyrederken	Ölüm ve Mahşer	Dr. Haluk Nurbaki
1983	Eylül	8	Kâinatı Seyrederken	Mahşere İnanmayanlar	Dr. Haluk Nurbaki
1983	Aralık	9		Dünya ve Ahiret Dengesi	Ahmet Karadut
1984	Temmuz		Hutbe	Dünya Hayatı İle Ahiret Hayatının Mukayesesi -1-	Nurettin Turgay
1984	Ağustos		Hutbe	Dünya Hayatı İle Ahiret Hayatının Mukayesesi -2-	Nurettin Turgay
1987	Temmuz	10		İslâm'a Göre Dünya Hayatı	Avni Kurt
1987	Temmuz	12	Hutbe	Dünya ve Ahiret Hayatı İlahi Emirlere Uymakla Kazanılır	Abdurrahman Kahyaoğlu
1987	Kasım	16	Hutbe	Dünya ve Ahiret Dengesi	Ahmet Karadut
1988	Ocak	5	Hutbe	Ahiret'e İmanın Dünya Hayatına Tesiri	Ahmet Karadut
1989	Ağustos	2	Bir Ayet Bir Yorum	Dünya-Ahiret Dengesi Nasıl Sağlanır?	Doç. Dr. Mehmet Demirci

1989	Aralık	4		Ahiret Gününün İnsan Hayatı Üzerindeki Etkisi	Ahmet Yılmaz
1990	Aralık	93	Hutbe	Dünya ve Ahiret Dengesi	Musa Yılmaz

Tablo 7. 1968-1990 yılları arasındaki gazetelerde ahirete iman konusu ile ilgili yazıların konu başlıkları

Diyanet Gazetesi'nde ahirete iman konusuyla ilgili "ahirete iman"⁷⁰ başlığı altında ahirete iman etmenin farzîyetinin ayet ve hadislerle sabit olduğu, ahiret hayatının ölüm, kıyamet, berzah hayatı, ba's, haşr ve mahşer, Hz. Peygamber başta olmak üzere salihler, şehitler, âlimler, veliler ve melekler tarafından gerçekleştirilecek olan şefaathane, Hz. Peygamber'in ümmetini Kevser havuzu etrafında toplaması, dünyadayken iyi ve kötü amellerin yazıldığı amel defterlerinin mizan isimli terazide tartılarak mümin-kafir herkesin hesap vermesi, sonra da cehennem üzerinde bulunan sırat köprüsünden geçme, ebedi hayatların olacağı cennet ya da cehenneme gitme aşamalarının olduğu ve bu aşamalara inanmanın farz olduğu anlatılmaktadır.

Ölümün anlatıldığı yazılarda⁷¹ ölümün hak olduğu, yaratılan her canlının ölümü tadacağı, bir son değil aksine ebedi hayat için başlangıç olduğu, hayatın bir parçası olarak var olduğu, her zaman hatırlanması ve hayatın da bu gerçek üzerine düzenlenmesi gerektiğinden bahsedilmektedir.

Ahiret hayatının dünya hayatına tesirinin anlatıldığı yazılarda⁷² ise ahiret inancının dünya hayatında karşılaşılan musibetlere karşı sabretme ve ümitsizliğe

⁷⁰ Süleyman Ateş, "Ahirete İman", *Diyanet Gazetesi* 26 (30 Ağustos 1971), 12; Süleyman Ateş, "Ahirete İman", *Diyanet Gazetesi* 27 (15 Eylül 1971), 12; Süleyman Ateş, "Ahirete İman", *Diyanet Gazetesi* 28 (30 Eylül 1971), 12.

⁷¹ Güner Tolgay, "Ölümün Düşündürdükleri", *Diyanet Gazetesi* 21 (1 Haziran 1972), 11; Ayşe Özdemir, "Ölüme Doğru", *Diyanet Gazetesi* 153 (15 Kasım 1976), 11; Mesut Söğzen, "Ölüm", *Diyanet Gazetesi* 186 (1 Nisan 1978), 3; Haluk Nurbaki, "Ölüm ve Mahşer -Ölüm ve Dönüşümler-", *Diyanet Gazetesi* 284 (Ekim 1982), 8.

⁷¹ Âl-i İmrân 3/185.

⁷² Süleyman Ateş, "Ahiret İnançının Bu Dünyadaki Faydaları", *Diyanet Gazetesi* 7 (15 Kasım 1970), 4; Talat Karaçizmeli, "Ahirete İmanın Dünya Hayatına Tesiri", *Diyanet Gazetesi* 347 (Ocak 1988), 5; Ahmet Yılmaz, "Ahiret Gününün İnsan Hayatı Üzerindeki Etkisi", *Diyanet Gazetesi* 370 (Aralık 1989), 4.

kapılmamayı öğrettiği, insanlara dünya hayatını Allah'ın kurallarına göre şekillendirme bilinci oluşturduğuna işaret edilmektedir.

Diyanet Gazetesi'nde ahirete iman konusuyla ilgili yazıların incelenmesi neticesinde konu, İslâm inancında iman esasları içerisinde yer alması nedeniyle farklı alanlardaki yazıların muhtevasında gündem edilmiştir. Dünya hayatının sahip olduğu çekicilikten ötürü her geçen gün insanı kendi içine çektiği gerçeğinden hareketle ahiret hayatının daha fazla hatırlatılması ve bu hatırlatmanın Diyanet İşleri Başkanlığı'nın güvenilir merci olmasından ötürü Diyanet Gazetesi vesilesiyle gerçekleştirmiş olması açıktır.

Sonuç

Kasım 1968'de yayın hayatına başlayan Diyanet Gazetesi, Başkanlığın süreli yayın faaliyetlerinden birisidir. Gazete 22 yıl süren yayın hayatı boyunca toplumu din konusunda aydınlatmayı gaye edinmiştir. Toplumun din hususunda doğru bilgiyle buluşturmayı ve dine dayalı kültür, sanat ve edebiyat birikimini okurlarıyla paylaşmayı hedefleyen; bu itibarla yayımlandığı dönemde toplumda yaşanan dini, sosyokültürel gelişmeleri dikkate alan Gazete, Aralık 1990 yılına kadar 382 sayı olarak yayımlanmıştır. Diyanet Gazetesi yayın hayatı boyunca çocuk, genç, yetişkin olmak üzere her yaş aralığından insana hitap etmiştir. Dolayısıyla içeriğinde inanç, ibadet, dini sosyokültürel hayat, şehirleşme, yurt dışı, personel durumu, kurumun bürokratik yapısı ve işleyişi hakkında bilgilendirme vb. konular bulunmaktadır. Ayrıca ahlaka dair konuların burada da gerçekten oldukça yoğun bir yekûn tuttuğu görülmektedir.

Diyanet Gazetesi, zengin ve yelpazesi geniş bir konu içeriğine sahiptir. Diyanet Gazetesi'nde Kanun'un Başkanlığa yüklediği temel görevler doğrultusunda ve muhatap aldığı okuyucu kitesinden ötürü inanç, ibadet, ahlak, dini sosyokültürel hayat konularına yer verildiği görülmektedir. Dolayısıyla Başkanlık, 1965 yasasından sonra özellikle 633 sayılı kuruluş Kanunu'nun büyük orada şekillenmesi ile bu tarihten sonraki bütün faaliyetlerinde ilgili Kanun'un âmir hükmünü esas almış, bu anlamda Gazete Kanun'da yer alan inanç alanlarıyla ilgili olarak bilgilendirme faaliyetinde bulunmuş, farklı boyutlarıyla konuları işlemiştir.

Çalışmamızın konusunu teşkil eden iman esasları bahsi, klasik Kelam ilminin muhtevasında bulunan uluhiyyet, nübüvvet ve sem'iyat şeklinde üç başlık altında ele alınmıştır. Diyanet Gazetesi'nde inanca dair konularını ele alan toplam dört yüz iki (402) yazıdan oluşan örnekleme, iman esasları ile alakalı iki yüz kırk dokuz (249) yazı/makale yer almaktadır. İman esaslarıyla ilgili yazıların inanca dair olanların yüzde altmış ikisine (%62) tekabül ettiği görülmektedir. Bu makalelerin yedi tanesini (inanca dair yazıların %26,6'sı; iman esaslarına dair yazıların %43'ü) uluhiyyet konusu, doksan dokuz tanesini (inanca dair yazıların %24,6'sı; iman esaslarına dair yazıların %40'ı) nübüvvet, kırk üç tanesini (inanca dair yazıların %10,6'sı; iman esaslarına dair yazıların %17'si) ise sem'iyat konusu oluşturmaktadır. Uluhiyyet konusunun seksen dört (84) tanesini (inanca dair yazıların %20,8'i; iman esaslarına dair yazıların %33,7'si) Allah'a iman, yirmi üç (23) tanesini (inanca dair yazıların %5,7'si; iman esaslarına dair yazıların %9,2'si) kader ve kazaya iman; nübüvvet konusunun kırk bir (41) tanesini (inanca dair yazıların %10'u; iman esaslarına dair yazıların %16,4'ü) kitaplara iman, elli sekiz (58) tanesini (inanca dair yazıların %14,4'ü; iman esaslarına dair yazıların %23,2'si) peygamberlere iman; sem'iyat konusunun ise altı (6) tanesini (inanca dair yazıların %1,4'ü; iman esaslarına dair yazıların %2,4'ü) meleklerle iman, otuz yedi (37) tanesini (inanca dair yazıların %9,2'si; iman esaslarına dair yazıların %14,8'i) ahirete iman konusu oluşturmaktadır. Ayrıca 1970-80'li yıllarda iman esaslarıyla ilgili hususların Diyanet Gazetesi'nde daha fazla yer aldığı da görülmektedir. Diyanet Gazetesi'nde;

Allah'a iman konusunun Allah'ın varlığı ve sıfatları, tek Allah inancı, Allah korkusu ve Allah sevgisi kapsamında ele alındığı, ancak en çok Allah'ın varlığı konusu üzerinde durulduğu görülüp Allah'ın varlığının kâinattaki düzen, ahenk, ölçü, uyum üzerinden anlatılarak gaye ve nizam delili ile ispat edilmeye çalışıldığı;

Kader ve kaza inancı konusunun; kader inancı konusu hariç (Kaderiyye mezhebinin kader inancına dair görüşlerinden bahsedildiği için) kaderle ilişkili olan tevekkül, rızık, sorumluluk, hayır ve şer, ecel kavramları çerçevesinde ve daha çok Mâtürîdî geleneğin görüşleri ekseninde ele alındığı, ancak konudan Kelâm ve İslam Mezhepleri Tarihi ilimlerinde en çok tartışılan konulardan biri olması hasebiyle Diyanet Gazetesi'nde daha çok bahsedilmesi beklenirken yeterince yer verilmediği;

Peygamberlere iman konusuna geniş ölçüde yani bütün peygamberleri bahis konusu yaparak yer verilmediği; ancak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatıyla ilgili birçok noktaya değinilerek meselenin ele alındığı, yazıların çoğunluğunun Hz. Peygamber'in (s.a.v.) beşeri ve nebevi yönü, son peygamber oluşu, irşad metodu, örnek ahlakı, İsrâ ve Miraç mucizesi kapsamında ele alındığı;

Kitaplara iman konusuna daha çok Kur'an-ı Kerim özelinde yer verildiği, konunun Kur'an-ı Kerim'in özellikleri, Kur'an-ı Kerim'i okuma, anlama, öğrenme ve öğretmenin faziletleri çerçevesinde ele alınıp bu konuda insanlar tarafından güvenilir bilgilere ulaşılmasında kaynaklık edildiği;

Meleklerle iman konusuyla alakalı kaleme alınan yazıların çoğunluğunda meleklerin mahiyetinden bahsedilmiş olduğu; ancak konuya Diyanet Gazetesi'nde yeterli ölçüde yer verilmediği, hâlbuki meleklerle iman konusunun sahih kaynaklar kullanılarak uzman kişiler rehberliğinde halkın aydınlatılması gereken bir konu olduğu;

Ahirete iman konusuyla ilgili yazıların incelenmesi neticesinde konunun farklı alanlardaki yazıların muhtevasında gündem edildiği, dünya hayatının sahip olduğu çekicilikten ötürü her geçen gün insanı kendi içine çektiği gerçeğinden hareketle ahiret hayatının daha fazla hatırlatıldığı ve bu hatırlatmanın Diyanet İşleri Başkanlığı'nın güvenilir merci olmasından ötürü Diyanet Gazetesi vesilesiyle gerçekleştirildiğinin açık olduğu görülmektedir.

Elde edilen bu veriler, Diyanet Gazetesi'nde inanca dair konulardan daha çok iman esasları konusuna ağırlıklı bir şekilde yer verildiğini göstermektedir. Söz konusu dönem itibarıyla Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin zorunlu olmaması hasebiyle Diyanet Gazetesi'nin toplumun İslâm'ın iman esasları hakkında bilgilendirilmesi hususunda Başkanlığın önemli bir aracı olduğu ve mühim bir ihtiyacı karşıladığı anlaşılmaktadır.

Kaynakça | References

- Abul, Lamia Levent. "Diyanet Gazetesi'nden Diyanet Aylık Dergi'ye". *Diyanet Aylık Dergi* 300 (Aralık 2015), 28-33.
- Altıkulaç, Tayyar. "Kur'an Tilaveti". *Diyanet Gazetesi* 76 (15 Eylül 1973), 3.
- Altıkulaç, Tayyar. "Tevhidin Neresindeyiz?". *Diyanet Gazetesi* 186 (1 Nisan 1978), 1.
- Ateş, Süleyman. "Ahiret İnancının Bu Dünyadaki Faydaları". *Diyanet Gazetesi* 7 (15 Kasım 1970), 4.
- Ateş, Süleyman. "Ahirete İman". *Diyanet Gazetesi* 26 (30 Ağustos 1971), 12.
- Ateş, Süleyman. "Ahirete İman". *Diyanet Gazetesi* 27 (15 Eylül 1971), 12.
- Ateş, Süleyman. "Ahirete İman". *Diyanet Gazetesi* 28 (30 Eylül 1971), 12.
- Ateş, Süleyman. "Kur'an-ı Kerim". *Diyanet Gazetesi* 20 (30 Mayıs 1971), 12.
- Ateş, Süleyman. "Melekler Hakkında". *Diyanet Gazetesi* 13 (15 Şubat 1971), 4.
- Ateş, Süleyman. "Meleklerle Hakkında Âlimlerin Görüşleri". *Diyanet Gazetesi* 12 (30 Ocak 1971), 4.
- Ateş, Süleyman. "Meleklerle İman". *Diyanet Gazetesi* 8 (30 Kasım 1970), 4.
- Ateş, Süleyman. "Meleklerle İman". *Diyanet Gazetesi* 9 (15 Aralık 1970), 4.
- Ateş, Süleyman. "Peygamberlere İman". *Diyanet Gazetesi* 14 (28 Şubat 1971), 4.
- Ateş, Süleyman. "Peygamberlere Olan İhtiyaç". *Diyanet Gazetesi* 18 (30 Nisan 1971), 12.
- Ateş, Süleyman. "Peygamberlerin Sayısı". *Diyanet Gazetesi* 15 (15 Mart 1971), 4.
- Ateş, Süleyman. "Peygamberlerin Sıfatları". *Diyanet Gazetesi* 16 (30 Mart 1971), 4.
- Aydın, Ali Arslan. "İslam'da Hayır ve Şer Akidesi". *Diyanet Gazetesi* 120 (1 Temmuz 1975), 8.
- Aydın, Ali Arslan. "Rızık ve Ecel Meseleleri". *Diyanet Gazetesi* 121 (15 Temmuz 1975), 4.
- Aydınlı, Osman. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İslâm Mezhepleri Tarihi Yazıcılığı*. Ankara: Hititkitap Yayınevi, 2008.

- Bahsi, Mehmet. "Peygamberler ve İnsanlar". *Diyanet Gazetesi* 121 (15 Temmuz 1975), 6.
- Balcı, Ali. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: Pegem Yayıncılık. 2001.
- Berki, Ali Himmet. "İslam'da Tevekkül ve Manası". *Diyanet Gazetesi* 86 (15 Şubat 1974), 2.
- Bulut, Halil İbrahim. *Dünden Bugüne Siyasi-İtikadî İslam Mezhepleri Tarihi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 3. Baskı, 2013.
- Büyüker, Kamil. "Mecmua'dan Dergiye Sırat-ı Müstakim'den Diyanet'e Süreli İslami Yayıncılığa Dair Notlar". *Diyanet Aylık Dergi* 300 (Aralık 2015), 22-23.
- Büyükkara, Mehmet Ali. "Mezhepler Tarihine Giriş". *İslâm Mezhepleri Tarihi*. Ed. M Ali Büyükkara. 3-24. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 3. Baskı, 2012.
- Büyükoztürk, Şener vd. *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayınları, 2021.
- Can, Kemal. "Kur'an Okumanın Fazileti". *Diyanet Gazetesi* 92 (15 Mayıs 1974), 7.
- Ceyhan, Mehmet Akif. *Vahiy Allah-İnsan İletişimine Müslüman Geleneğin Yaklaşımı*. Ankara: Fecr Yayınları, 2022.
- Çelebi, Hatice Kübra. *Diyanet Aylık Dergi'nin İnanç Konuları Açısından Değerlendirilmesi*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Demir, Abdullah. *Ebû İshak es-Saffâr'ın Kelâm Yöntemi*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2018.
- Demir, Osman. *Kavram Atlası Kelam 1*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2020.
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü". Erişim 25 Ağustos 2023. <https://dergi.diyanet.gov.tr/indexarama.php>
- Gölcük, Şerafettin - Toprak, Süleyman. *Kelam -Tarih Ekoller Problemler-* Konya: Tekin Kitabevi, 7. Baskı, 2012.
- Gömbeyaz, Kadir - Dündar, M. Mücahit. "İslâm Mezhepler Tarihine Giriş". *İslâm Mezhepleri Tarihi*. Ed. M. Saffet Sarıkaya ve Mehmet Ümit. 1-33. Ankara: Nobel, 2020.

- Hacıibrahimoğlu Sevgülü, Hümeýra. *Esmâ-ı Hüsnâya Dayanan Kelâm Anlayışı: Ebû İshak es-Saffâr Örneđi*. Ankara: Oku Okut Yayınları, 2021.
- Karaçizmeli, Talat. "Ahirete İmanın Dünya Hayatına Tesiri". *Diyanet Gazetesi* 347 (Ocak 1988), 5.
- Karadaş, Çağfer. "İman Konuları: Kader ve Kazaya İman", *İslam'a Giriş*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.
- Karahan, Fatma Bayraktar. *Dua ve Kader*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2022.
- Karmış, Mustafa. "Tevekkülün Önemi". *Diyanet Gazetesi* 223 (15 Ekim 1979), 3.
- Kasaboğlu, A. Hamdi. "İman Esasları: Allah'a ve Sıfatlarına İman", *Diyanet Gazetesi* 39 (15 Mart 1972), 7.
- Kavut, Necati. "Sorumluluğun Önemi ve İnsana Kazandırdıkları". *Diyanet Gazetesi* 162 (1 Nisan 1977), 2.
- Kılavuz, Murat. *Allah'a İman*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Baskı, 2018.
- Kılavuz, Saim. *İslam Akaidi ve Kelam'a Giriş*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.
- Kırbaşoğlu, Mehmet Hayri. "Tevhidi Anlamak". *Diyanet Gazetesi* 360 (Şubat 1989), 3.
- Koçyiğit, Talat. "Allah'tan Korkunuz!". *Diyanet Gazetesi* 190 (1 Haziran 1978), 2.
- Koçyiğit, Talat. Başlık yok. *Diyanet Gazetesi* 39 (15 Mart 1972), 3.
- Kur'an Yolu Meâli. Haz. Hayrettin Karaman- Mustafa Çağrırcı- İbrahim Kâfi Dönmez- Sadrettin Gümüş. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 2014.
- Kurt, Hafize Esra. *Diyanet Aylık Dergi'nin Yetişkin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Kutlu, Sönmez. *Mezhepler Tarihine Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları, 2008.
- Kutlu, Sönmez. "Cumhuriyet Döneminde Mezhepler Tarihi Yazıcılığı, Yeni Metodoloji Arayışları ve Sorunları". *Türkiye Araştırmaları Literatür* 29 (2017), 9-37.

- Morrison, A. Gressy. “Bir Bilim Adamını Allah’ın Varlığına İnanıran Yedi Sebep”. ter. Naciye Hamdi Öncül. *Diyanet Gazetesi* 3 (15 Ocak 1969).
- Müslim, Ebu’l-Hüseyn el-Kuşeyri en-Nisâbûrî Müslim b. el-Haccâc. *Sahîh-i Müslim*. el-Kütübü’s-Sitte, Mevsûatü’l-Hadîs eş-Şerîf içinde. Haz. Sâlih b. Abdülazîz. Arabistan: Dâru’s-Selâm, 2000.
- Namlı, Abdullah. “Kazâ ve Kadere İman”. *İslâm İnanç Esasları*. Ed. Vecdi Sönmez - Hilmi Karaağaç. 98. Ankara: Lisans Yayıncılık, 2021.
- Nesefî, Ömer. *İslam İnançının Temelleri Akaid*. çev. M. Seyyid Ahsen. İstanbul: Bayrak Yayınları, 1991.
- Nurbaki, Haluk. “Ölüm ve Mahşer –Ölüm ve Dönüşümler-“. *Diyanet Gazetesi* 284 (Ekim 1982), 8.
- Öcal, Zeynep. “Asr-ı Saadetten Günümüze Kur’an-ı Kerim”. *Diyanet Gazetesi* 259-260 (15 Nisan- 1 Mayıs 1981).
- Önal, Recep. “Vahiy ve Nübüvvet”. *Sistemantik Kelam*. Ed. Mehmet Evkuran. Ankara: Bilay Yayınları, 2019.
- Özdemir, Ayşe. “Ölüme Doğru”. *Diyanet Gazetesi* 153 (15 Kasım 1976), 11.
- Özdemir, Metin. *İslam İnanç Esasları*. Ankara: Bilay Yayınları, 2017.
- Salman, Yüksel. “Dinî Yayıncılık Bağlamında Başkanlık Yayınları”. *Diyanet Aylık Dergi* 300 (Aralık 2015), 6.
- Sinanoğlu, Mustafa. *Peygamberlere İman*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Baskı, 2018.
- Sönmez, Vechi- Karaağaç, Hilmi. *İslam İnanç Esasları*. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 1. Basım, 2021.
- Sözgen, Mesut. “Ölüm”. *Diyanet Gazetesi* 186 (1 Nisan 1978), 3.
- Şahin, Selin. *Din Siyaset İlişkilerine Yönelik Yaklaşımlar Çerçevesinde Diyanet Gazetesi ile İslamcı Dergilerin Mukayesesi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Tıraşçı, Osman. “Allah Korkusu”. *Diyanet Gazetesi* 379 (Eylül 1990), 13.
- Tolgay, Güner. “Ölümün Düşündürdükleri”. *Diyanet Gazetesi* 21 (1 Haziran 1972), 11.

- Topaloğlu, Bekir. “Hz. Peygamber’in İrşad Hayatı”. *Diyanet Gazetesi* 74 (15 Ağustos 1973), 2.
- Türkgülü, Mustafa. “Kur’an’ın Allah’ın Varlığını İspat Metodu”. *Diyanet Gazetesi* 174 (1 Ekim 1977), 2.
- Ural, İbrahim. “Kur’an-ı Kerim Mucizesi”. *Diyanet Gazetesi* 261 (1 Mayıs 1973), 2.
- Üçer, Cenksu. “Diyanet İşleri Başkanlığı ve Dinî Söylemi -Diyanet Gazetesi ve Diyanet Aylık Dergi Başyazıları Örneğinde-”. *İlahiyat Akademi: Altı Aylık Uluslararası Akademik Araştırma Dergisi* 14 (2021), 23-104.
- Üçer, Cenksu - Çelebi, Hatice Kübra. “Diyanet Aylık Dergi ile Başyazılarının Gündem Konuları ve Başyazılarda Yer Verilen Kur’an Ayetleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler”. *Journal of Analytic Divinity* 5/2 (2021), 134-172.
- Üçer, Cenksu - Zoba, Büşra. “Diyanet İşleri Başkanlığının Süreli Yayınlarından Diyanet Gazetesi ve Diyanet Aylık Dergi Başyazılarında Hadisler”. *Journal of Analytic Divinity* 6/2 (2022), 219-283.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Âmentü”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/30 Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Kader”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/58-63. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- Yılmaz, Ahmet. “Ahiret Gününün İnsan Hayatı Üzerindeki Etkisi”. *Diyanet Gazetesi* 370 (Aralık 1989), 4.
- Yılmaz, Musa K. “Allah’a İmanın Cemiyet Hayatı Üzerindeki Etkisi”. *Diyanet Gazetesi* 371 (Ocak 1990), 2.